

UNIVERZITET U NIŠU
PRAVNI FAKULTET

Načini državne reakcije na nasilje u porodici

(master rad)

Niš, 2018.

Mentor:

Prof. dr Darko Dimovski

Kandidat:

Katarina Miljković M009/17UP

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Vrste nasilja u porodici.....	5
3. Činjenice o nasilju u porodici.....	8
4. Posledice nasilja u porodici.....	9
5. Nasilje u porodici – predrasude i stereotipi.....	11
6. Rasprostranjenost porodičnog nasilja u svetu.....	14
7. Porodično nasilje u Srbiji.....	15
8. Modeli sprečavanja nasilja u porodici od strane države.....	16

8.1. Ustav.....	17
-----------------	----

8.3. Zakoni.....	19
------------------	----

8.3.1. Krivični zakonik.....	19
------------------------------	----

8.3.2. Porodični zakon.....	23
-----------------------------	----

8.3.3. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici.....	29
--	----

8.3.4. Primena Zakona o krivičnom postupku na slučajeve nasilja u porodici.....	34
---	----

8.3.4.1. Institut restorativne pravde.....	37
--	----

8.3.5. Zakon o prekršajima.....	41
---------------------------------	----

8.3.6. Sigurne kuće.....	43
--------------------------	----

9. Međunarodni akti	44
---------------------------	----

9.1. Ujedinjene Nacije.....	44
-----------------------------	----

9.2. Savet Evrope.....47

9. Zaključak.....51

Uvod

Nasilje u porodici je određeni vid ponašanja, jednog od članova porodice, kojim se ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje, mir i spokoj drugog člana porodice. Ovakvo nasilje predstavlja izrazito štetnu, vrlo raširenu, negativnu društvenu pojavu. Samo postojanje ovog vida nasilja zapaža se od još od nastanka prvih ljudskih grupa u kojima je dolazilo do zasnivanja međuljudskih odnosa koji su funkcionisali po sistemu prava jačeg. Svest o ovoj društvenoj pojavi počela je da se razvija tek u drugoj polovini 20.veka, kada su se politički angazovale prve feministički nastrojene nevladine organizacije u razvijenijim zemljama sveta. One su prepoznale značaj zaštite u svakom smislu, slabijih članova porodice i počele su da se zalažu da se ova pojava definiše u društvu, samim tim da postane prepoznatljiva i kao takva da bude obavezno sankcionisana. To je jedan dug i mukotrpan proces jer se u mnogim kulturama i vaspitanju od davnina, veličala muška figura u kući, kojoj je kao takvoj bivalo sve dozvoljeno, samim tim i nasilje nad partnerkom i decom. Zadojeni takvim vaspitanjem, mnogi nisu bili u stanju da prepoznaju nasilje. Druga u nizu otežavajućih prepreka je i ta što se nasilje u porodici dugi niz godina smatralo privatnom stvari porodice koju članovi međusobno treba sami da reše i da im se u to ne treba mešati. Aktivnom ulogom grupa za zaštitu ljudskih prava, nasilje u porodici biva inkriminisano kao krivično delo i postaje društveno vidljivo, s jasnom tendencijom upliva države u privatnu sferu života radi zaštite žrtve od nasilnika (Dimovski,2015:424). Porodično nasilje se može definisati i kao zloupotreba moći, poverenja i zavisnosti u porodičnim odnosima primenom fizičke i psihičke sile. Porodični zakon precizno definiše članove porodice, ali se nasilje najčešće vrši prema vulnerabilnim članovima porodice poput dece, partnerki i ostarelih članova domaćinstva. Od druge polovine 20. veka pa sve do danas, beleži se veliki napredak u podizanju odgovornosti države da se nasilno ponašanje u porodici prepoznaje i sankcioniše, kao i to da žrtve ili osobe koje vide nasilje, to i prijave. Uprkos ovom napretku, nasilje u porodici je i dalje prisutno u velikom broju. Izloženost članova porodice, naročito žena, koje su lica s najvećim rizikom viktimizacije, svakodnevno je velika. Legislativni okvir za borbu protiv ovog oblika kriminaliteta i jasna kaznena politika retributivnog procesa daju rezultate, ali je neophodno pristupiti i drugim reakcijama na nasilje, koji bi sprečio vršenje ovih krivičnih dela u budućnosti i kako bi se borba protiv nasilja u porodici zaokružila u jednu celinu . Nasilje u porodici je najzastupljeniji vid nasilja nad ženama i decom, kao i najčešći vid nasilja u društvu. Ono dovodi do jasnog kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda članova porodice. Najčešće žrtve nasilja u porodici su žene, što pokazuju izveštaji i navodi nadležnih institucija.

Neretko su i deca. Deca koja trpe nasilje ili odrastaju gledajući nasilje, usvajaju taj model ponašanja i često sami sprovode ili trpe nasilje kada odrastu. Nasilje dakle radja nove nasilnike ili nove žrtve. To je još jedan razlog zbog koga je neophodno rešiti ovaj društveni problem, jer njegovim zanemarivanjem on može dostići neverovatne razmere, iako je već dugi niz godina situacija u svetu alarmantna. Pored nasilja nad ženama, nasilje u porodici podrazumeva da se kao žrtve nadju i drugi članovi porodice poput dece, ostarelih lica. Istorijski posmatrano mogu se zapaziti različite forme iskorišćavanja i zlostavljanja dece, od onih najekstremnijih koji imaju za posledicu smrt deteta pa sve do onih blažih, fizičkih kazni. Dalje istorijske periode karakteriše sve manja briga o deci, a sve veći broj dece je bivalo ubijeno, telesno kažnjeno, napušteno ili seksualno zlostavljano. Tek se u drugoj polovini 20. veka javljaju prvi pokušaji definisanja nasilja nad decom. U savremenoj literaturi može se naći sveobuhvatni pojam zloupotreba i zanemarivanje dece, koji objedinjuje sve oblike nasilja nad decom. Zbog specifične dinamike odnosa između deteta žrtve i nasilnika, naročito u situacijama kada se u ulozi nasilnika nalazi neko detetu blizak, istraživanja pokazuju da mali broj slučajeva nasilja biva registrovano od strane socijalnih ili policijskih službi (May Chahal, Herczog, 2003). Shodno tome, zvanični podaci ne prikazuju ni približno realnu sliku u pogledu obima i karakteristika nasilne viktimizacije dece. Kažnjavanje deteta fizičkom i psihičkom silom, kao i izlaganje deteta da posmatra nasilje prema drugima, često se neopravdano ni ne tretiraju kao nasilje, pa samim tim ni ne registruju u zvaničnim evidencijama. Samim tim tamna brojka kojom se može iskazati nasilje nad decom u porodici je dosta veća nego što možemo da zamislamo. Žrtve porodičnog nasilja takodje mogu biti i stariji članovi porodice, koji su zbog svoje starosti i nemoći da pruže otpor, laka meta nasilnika.

„Све срећне породице личе једна на другу, свака несрећна породица, несрећна је на свој начин“

– Лав Николајевич Толстој

Vrste nasilja u porodici

Govoreći o vrstama nasilja u porodici, retko koji savremeni autor se ne bi složio sa postojanjem sledećih vrsta nasilja u porodici, a to su fizičko nasilje, seksualno i psihičko. Moderno doba sa sobom je donelo razvitak novih vrsta nasilja, kao što su ekonomsko nasilje i proganjanje (Mullender, 1996:8).

Fizičko nasilje

Ovaj oblik nasilja se najlakše utvrđuje da postoji, jer su posledice povređivanja uvek na telu. Najčešća je vrsta nasilja u porodici.

Fizičko nasilje se definiše kao svaka namerna upotreba sile, u situacijama realnog rizika od povrede tela drugog lica, bez obzira da li je povreda nastala (Dutton,1992: 17-20). Nemoguće je izvršiti fizičko nasilje bez upotrebe sile.

Ozbiljnost fizičkog nasilja i težina povreda koje su tom prilikom nanete, čest su predmet izučavanja. Straus i Gelles su želeli da pronađu način ili instrument pomoću koga bi bilo lako utvrditi težinu i opasnost od ovog oblika nasilja u svakom pojedinačnom slučaju. Polazeći od „Skale konflikta“ koja se bazira na proceni moguće povrede, oni su dodali i učestalost nasilja jer su smatrali da težina fizičkog nasilja ne zavisi samo od težine povrede tom prilikom nanetih, već od frekvence nasilja. Pored učestalosti, težina fizičkog nasilja se određuje i na osnovu nanetih povreda, u zavisnosti od tipa povrede, njenog obima i oštećenja funkcije organizma (Lukić, 2003:25).

Prema rezultatima istraživanja Viktimološkog društva Srbije o porodičnom nasilju u Srbiji, najrasprostranjeniji su sledeći vidovi fizičkog nasilja: šamaranje, prebijanje, guranje, čupanje, udaranje, zavrtnje ruku, gađanje predmetima, davljenje, udaranje pesnicom u glavu, šutiranje i sl. (Ristanović Nikolić, 2002:65).

Seksualno nasilje

Seksualno nasilje mnogi posmatraju kao oblik fizičkog nasilja sa svojim specifičnostima, jer se takođe sprovodi upotrebom sile koja je usmerena povređivanju tela žrtve prinudom na neželjeni seksualni odnos. Trebalo bi ove dve vrste nasilja razgraničiti jer seksualno nasilje odlikuju specifičnosti u vidu posledica, koje su karakteristične samo za ovaj oblik nasilja. Posledice nakon seksualnog zlostavljanja, pored psiholoških trauma su anksioznost, šok, intezivan strah, suicidalne namere, postoji mogućnost polno prenosivih bolesti, neželjene trudnoće.

Psihičko nasilje

Psihičko nasilje uglavnom ide uz još neku vrstu nasilja, kao pratilac. Razlog je sama priroda psihičkog nasilja. Posledice koje ono ostavlja za sobom su često nevidljive, samim tim teško dokazivo. Psihičko nasilje predstavlja narušavanje samopoštovanja i sposobnosti za samostalan život i odlučivanje, a najčešće izaziva osećanje stida i poniženja kod žrtve (Ostojić, 1999: 108-110).

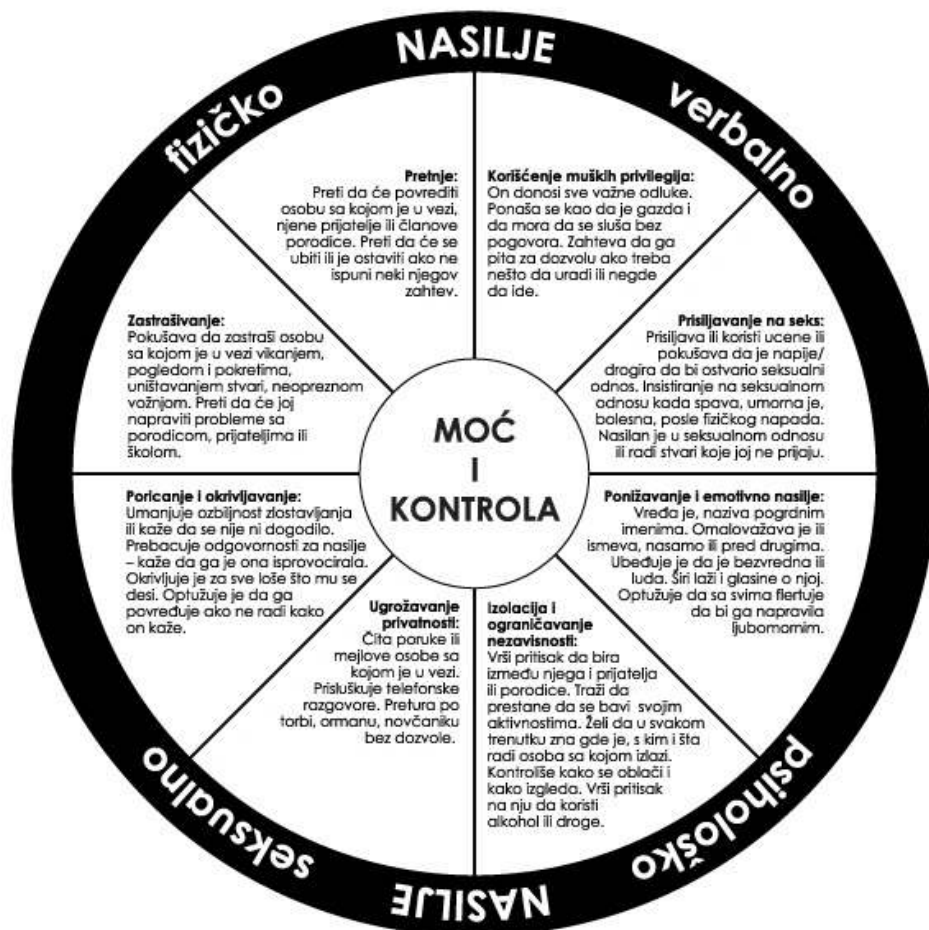
Genley razlikuje psihičko od emotivnog nasilja. Psihičko nasilje predstavlja onu vrstu ponašanja koja se događa u kontekstu izrečene ili neizgovorene pretnje. Emotivno nasilje vezano je za pretnju, pri čemu nasilnik nije bio, ni fizički, ni seksualno, nasilan u prošlosti (Lukić, 2003:31).

Ekonomsko nasilje

U zakonodavstvu Republike Srbije nema jasne definicije koja bi definisala ekonomsko nasilje kao poseban oblik nasilja u porodici. Pod ekonomskim nasiljem se podrazumeva ograničenje i kontrola pristupa žrtve finansijskim sredstvima, pri čemu nasilnik stiče moć i kontrolu i sprečava žrtvu da ga napusti, izazivajući kod nje strah da neće moći sama da se izdržava. U takvim situacijama žrtva mora da izabere ili da ostanu nasilnom odnosu ili da prihvati život u siromaštvu.

Proganjanje (stalking)

Proganjanje se određuje kao „način ponašanja usmeren na određenu osobu koji obuhvata ponavljanje postupka kojima se ostvaruje vizuelna ili fizička blizina, komunikacija bez pristanka ili verbalne, pisane ili implicirane pretnje, ili kombinacija svih tih postupaka, koji bi izazvali osnovni strah kod druge osobe“ (Reid, 2005:221).

Činjenice o nasilju u porodici

Dosadašnja istraživanja o nasilju u porodici, u različitim oblastima, kao što su kriminologija, sociologija, psihologija i dr., utvrđeno je da:

- rast ukupnog nasilja u društvu direktno je povezan sa povećavanjem nasilja u porodici
- da su osobe neretko izložene nasilju u porodici tokom celog života
- žrtve su najčešće žene, deca i stare osobe
- nasilje u porodici obuhvata niz radnji i ponašanja koje jedan član ispoljava prema drugom članu porodice u cilju uspostavljanja moći i kontrole
- posledice nasilja su brojne i značajno utiču na mentalno zdravlje žrtve i posmatrača nasilja
- nasilje u porodici je rezultat interaktivnog delovanja niza činjenica i da nasilje doživljeno u detinjstvu doprinosi razvitak detetove ličnosti u pravcu budućeg nasilnika

Posledice nasilja u porodici

Zdravlje žrtve nasilja u porodici najčešće narušava hroničan stres, čiji su simptomi psihosomatske prirode. Najčešće se javljaju glavobolje, bolovi u vratu, ramenima i leđima, tikovi, nesanica, kožni osip, povećana osetljivost na hladnoću, anemija, respiratorni problemi, predmenstrualni simptomi, nabez , pogoršanje postojećeg stanja ili bolesti, bolovi u stomaku, dijareja, pojavljivanje herpesa. Dugoročni stres obara imunitet, te je lakše da telo oboli od raznih bolesti, posebno autoimunih. Moguće dugotrajne posledice u vidu bolesti koje se javljaju prouzrokovane hroničnim stresom su čir na želucu, visok krvni pritisak, visok rizik od srčanih oboljenja, artritis i rak.

Psihičke posledice nasilja u porodici su napetost, nemir, osećaj slabosti, osećaj straha, sram, krivica, samozapuštanje, nesamopuzdanje, bespomoćnost, nesigurnost, neurotske reakcije kao što su depresivnost, anksioznost, napadi panike, poremećaji spavanja, poremećaji u ishrani kao što su anoreksija i bulimija, pothranjenost, dehidriranost, konzumiranje opojnih supstanci, destruktivno ponašanje prema sebi i drugima, nedostatak tolerancije i strpljenja (Petrušić, Konstantinović Vilić, 2006:15).

Svaki oblik nasilja i torture, može dovesti do sindroma postraumatskog stresnog poremećaja, koji se ispoljava na sledeće načine:

- stalno iščekivanje opasnosti i nemogućnost opuštanja, što se manifestuje kroz anksioznost, poremećaje spavanja, otežanoj koncentraciji i sl.
- noćne more ispunjene slikama nasilja i ponovno proživljavanje torture kroz snove
- izbegavanje mesta, stvari i situacija koja bude sećanja na traumatski događaj, svesno menjanje toka misli, pokušaji da se osoba samozaštiti

Posledice direktnog fizičkog, seksualnog i psihološkog zlostavljanja deteta su razne i izuzetno negativno utiču na razvoj detetove ličnosti, na njegovo fizičko i psihičko zdravlje.

Posledice na fizičko zdravlje žrtve:

- osipi, crvenilo, inficirana koža i rane na njoj, zapuštena i neuredna kosa, vašljivost, nehigijena, promrzline, opekotine, neugodni telesni mirisi

Posledice na psihičko zdravlje žrtve:

- introvertno ili ekstrovertno ponašanje, emocionalna zatvorenost, emocionalna nezrelost, emocionalna nestabilnost, strah, iskazivanje potrebe za pažnjom i ljubavlju, povodljivost, nesamopouzdanje, samoizolacija, nepristojno ponašanje, maltretiranje slabijih od sebe, destruktivno ponašanje, neurotske karakteristike, mucanje, uznemirenost

Posledice izloženosti deteta nasilju među roditeljima (indirektno nasilje), jako su složene. Dete posmatrajući nasilje razvija strah i doživljava svet kao neprijateljsko i nebezbedno mesto.

Posledice na dete u predškolskom uzrastu:

- bol u stomaku i glavi, poremećaj spavanja, usporen telesni razvoj, povučenost, nepoverenje prema odraslima, strah od određene osobe (najčešće vršioca nasilja), samodestrukcija, strah od dodira, osećaj sopstvene krivice za ispoljavanje nasilja

Posledice na dete školskog uzrasta:

- Takođe bolovi u stomaku i glavi, traži odobravanje za svoje ponašanje, nesigurnost, povučenost, pasivnost, potpuna poslušnost, niska tolerancija na frustracije, ispadi besa, sukobi sa braćom/sestrama, agresivno maltretiranje druge dece, ponaša se kao odrasla osoba i preuzima funkcije roditelja

Posledice na adolescenta:

- zloupotreba psihoaktivnih supstanci, bežanje od kuće, suicidalne misli, vršenje krivičnih dela, nisko samopoštovanje, teško uspostavljanje odnosa sa vršnjacima, smanjeno saosećanje sa žrtvama, teškoće u školovanju, bežanje u ranu trudnoću kod devojčica

Posledice indirektnog nasilja mogu da se odnose i na formiranje neispravnih uverenja o modelu ponašanja u porodici, da se nasilje u porodici prihvati kao sastavni deo te zajednice, kao i da se to kasnije prenosi sa generacije na generaciju,

Kada je u pitanju partnersko nasilje, jako je važno objasniti *sindrom zlostavljane žene*, jer se često u praksi sreću ljudi koji osuđuju ženu žrtvu zato što trpi nasilje i smatraju da je to njen izbor, kao i prilikom saslušanja u sudu, gde se zbog specifičnog reagovanja žene žrtve, mogu izvesti pogrešni zaključci o samom delu i relevantnim činjenicama koje se na to delo odnose.

Sindrom zlostavljane žene je psihološka reakcija ljudi koji su izloženi traumama koje se ponavljaju, a nasilje u porodici je jedna od takvih trauma. Ovaj sindrom obuhvata tri modela reakcije žrtve na nasilje koje preživljava (Petrušić, Konstantinović Vilić, 2006:16).

1. „*Model borbe*“ (*The „Fight“ Response Model*) omogućava ženi da izađe na kraj sa opasnošću koja vreba od nasilja u porodici, tako što će postati preosetljiva na moguće nasilje i na taj način će proizvesti preveličan početni odgovor na samo nasilje. Fokus je jedino na samoodbrani. Karakterističan je povećan strah, napetost i fobije, a manifestacije su plač i iziritiranost.
2. „*Model let*“ (*The „Flight“ Response Model*) predstavlja beg od opasnosti na sigurno mesto. Kada je onemogućen fizički beg, dolazi do mentalnog bekstva. Karakteriše ga izbegavanje stvarnosti ili stanje emocionalne obamrlosti.
3. *Gubitak kognitivne sposobnosti i memorije* (*Cognitive Ability and Memory Loss*) karakteriše potiskivanje sećanja na zlostavljanje, a moguće je i razvijanje psihogene amnezije, te se žrtva ne seća bitnih detalja ili događaja. Javlja se problem praćenja sopstvenih misli, dekoncentracija, lako odvlačenje pažnje i javljanje fleš-bekova ranijih zlostavljanja. Dešava se i izolacija žrtve pri suočavanju sa bolnim događajima i sećanjima.

Nasilje u porodici-predrasude i stereotipi

O nasilju u porodici postoji veliki broj predrasuda i stereotipa vezanih za žrtve, nasilnike i ostale koji su na direktan ili indirektan način povezani. Predrasude su deo društvene mržnje prema određenoj populaciji i održavaju se kroz razne društvene mehanizme. Stereotipi imaju za cilj da održavaju raspodelu moći u društvu, u skoro svim zemljama sveta grupacije žena su još uvek diskriminisane i krše se osnovna ljudska prava. Postojanje predrasuda otežava prevenciju i suzbijanje nasilja u porodici, a podržava prihvatanje nasilja kao patrijarhalnog opravdanog načina ponašanja i reagovanja. Predrasude predstavljaju iznošenje tvrdjenja uz koje se pridružuje uverenost u njihovu istinitost iako ta tvrdjenja nemaju adekvatnu bazu i nisu potkrepljene činjenicama na osnovu kojih se taj zaključak može doneti.

Kada se govori o predrasudama u nasilju u porodici misli se na negativne, logički neosnovane, stavove o odnosima među polovima, dominantnoj i isključivoj vlasti muža odnosno oca. Žene su u položaju podređenosti. Predrasude se stiču u toku života socijalnim učenjem po modelu i jako su povezane sa tradicijom i patrijarhalnim shvatanjima, predstavljaju sastavni deo ponašanja i duboko su ukorenjena u ličnosti, zato ih je jako teško ukloniti. Sa predrasudama su povezana stereotipna shvatanja. Predrasude utiču na formiranje stereotipa koji su izraz intenzivnih negativnih predrasuda. Sada ćemo navesti najčešće predrasude o nasilju u porodici koje karakterišu naše okruženje.

Nasilje u porodici nije rasprostranjeno u velikom obimu

Nažalost tačan obim rasprostranjenosti ove pojave teško je utvrditi zbog čestog neprijavlivanja i neregistrovanja slučajeva kao izvršenih krivičnih dela. Žene žrtve vrlo retko prijavljuju svoga muža policiji, a još ređe centru za socijalni rad zbog neefikasnog delovanja institucija. UNICEF je 1994. godine uradio veliku analizu položaja žena u zmeljama u tranziciji i konstatovano je da je nasilje prema ženama široko rasprostranjeno, ali da ovaj oblik nasilja često prolazi neprimećeno i nedokumentovano.

Žene žrtve potiču iz socijalno ugroženih slojeva, neobrazovane i nekvalifikovane

Nevođenje evidencije i nedostatak statističkih podataka omogućili su nastanak predrasude da su u siromašnijim porodicama žene češće žrtve zbog izvesnijih konflikata usled nedostatka materijalnih sredstava. Međutim istraživanja pokazuju da nasilje postoji podjednako u svim društvenim slojevima a da među ženama koje trpe nasilje ima i neobrazovanih i domaćica, radnica, ali i visokoobrazovanih sa uspešnom profesionalnom karijerom.

Žena je kriva za nasilje koje trpi, ona je svojim postupcima izazvala nasilje i zaslužila

Istraživanje pokazuje da nasilje najčešće nije rezultiralo kao posledica neprilagođenog ponašanja žene tako da smatrati da je žrtva nasilja kriva za nasilje znači prihvatati ga i štititi nasilnika. Jedini krivac za nasilje je nasilnik.

Žena uživa u zlostavljanju jer je mazohistkinja

Ova predrasuda nastala je na osnovu realnih okolnosti da većina žena dugo trpi nasilje neprekidajući zajednički život sa nasilnikom. Razlozi zbog kojih žena ostaje u vezi nisu vezani za uživanje u nasilju već za sasvim druge okolnosti.

Žrtva nasilja u porodici uvek može da napusti nasilnika i na taj način će nasilje prestati

Posebna ugroženost i opasnost za žene postoji kada se odluče da napuste svoje muževe nasilnike i tada one neretko postaju žrtve ubistva. Nije uvek izvodljivo napustiti nasilnika. Mnoge žene su ekonomski, socijalno i emocionalno zavisne od nasilnika, druge ostaju sa nasilnikom zbog dece ili se plaše osvete i ne znaju svoja prava. Dugotrajno nasilje ubija samopouzdanje i žene gube veru u svoje mogućnosti i sposobnosti, a nakon kulminacije nasilja dolazi ciklus „medenog meseca“ u kome žena poveruje da se nasilje neće ponavljati.

Fizički napad na ženu je izolovan slučaj i neće se više ponavljati

Fizičko nasilje je najčešći vid ispoljavanja patrijarhalnog nasilja jer u patrijarhalnoj kulturi nasilje nad ženom predstavlja izraz muškosti, demonstraciju moći jakih nad slabijima i pravo muškarca nad ženom kao nad svojom svojinom. Što se više ponavlja nasilje postaje sve brutalnije a povrede sve opasnije, do smrtonosnih.

Deci je potreban otac iako je on nasilan prema njihovoj majci

Ova predrasuda postoji kod mnogih žena koje su žrtve nasilja jer su tako vaspitavane da trebaju svaku cenu da drže porodicu i da treba da se žrtvuju kako bi deca imala oba roditelja. Nikako ne treba osuđivati ženu koja donese odluku da ostane sa partnerom iako nasilje postoji, jer je to njena odluka, ali joj treba skrenuti pažnju na niz štetnih posledica za emocionalni i socijalni razvoj dece i da neretko dolazi do međugeneracijskog prenošenja nasilja.

Verbalna pretnja nije zlostavljanje

Verbalne pretnje predstavljaju oblik emocionalnog zlostavljanja i razvijaju strah i poslušnost žrtve. Rezultati i istraživanja pokazuju da su pretnja nasiljem i fizičko nasilje veoma povezani i da najčešće posle pretnje doživljava fizičko nasilje.

Žaljenje i kajanje nasilnika koje on pokazuje neko vreme nakon izvršenog nasilja znači da se on promenio

Iskustva u radu sa ženama pokazuju da unutar porodice postoji ciklus nasilja koji unutar sebe sadrži faze. Najčešće se navodi šest faza nasilja: 1. Stvaranje tenzije-usled porodičnih problema i stresova na poslu, nasilnik postaje agresivan iako žrtva želi da ga smiri. On više psuje, preti. 2. Faza kontrole-nasilnik je zaplašio žrtvu i ona se povinuje njegovim zahtevima

kako ga ne bi izazivala. 3. Faza eksplozije-dolazi do vrhunca fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja sve je praćeno nekontrolisanim ponašanjem, besom, mržnjom, pretnjama, bacanjem stvari, nanošenjem povreda i sl. 4. „pokajnička faza“ Nasilniku je krivo što je tako reagovao ali i pored toga ne preuzima odgovornost za takvo ponašanje već smatra da je žrtva kriva jer ga je izazvala. 5. Faza ubeđivanja-ako se dogodi da žrtva napusti nasilnika on će sve učiniti da je vrati. U ovoj fazi nasilnik daje obećanje da se zlostavljanje neće ponoviti. 6. Faza „medenog meseca“-nasilnik i žrtva se mire i trude se da zaborave sve što je bilo. Nažalost ova faza ne znači i konačno smirivanje nasilja već još više učvršćuje nasilje i čim se jave prvi problemi počinje prva faza i novi ciklus nasilja.

Alkohol je glavni uzrok nasilja u porodici

Iako je dokazano da je alkohol najčešće uzrok nasilja i da su ljudi skloni alkoholu tri puta nasilniji prema ženama, alkoholizam ne treba biti opravdanje za nasilje i agresivnost jedne osobe jer se vrlo često dešava da nasilnici nisu pod dejstvom alkohola.

Rasprostranjenost porodičnog nasilja u svetu

Da je nasilje u porodici veliki svetski problem pokazuje činjenica da su Ujedinjene Nacije odredile 25. novembar kao Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama. Tog datuma se održao prvi sastanak feministkinja Latinske Amerike i Kariba, 1981.godine u Bogoti, Kolumbija. Okupljanje se organizovalo u čast sestara Maribel, tri sestre koje su mučenički ubijene od strane diktatora Rafaela Trujilla, 1960. godine. Sestre Maribel su Patria, Maria Argentina Minerva i Antonia Maria Teresa rođene su u Dominikanskoj republici. Pod imenom „Las Mariposas“ (Leptiri) pružale su otpor diktatoru Trujillu. Zbog toga što su bile revolucionarke i zato što su se borile za demokratiju i pravdu, uhapšene su više puta zajedno sa svojim muževima. 25. novembra 1960. Minervu, Patriu i Mariu Teresu likvidirala je Trujillova tajna policija dok ih je Rufino de la Cruz vozio u posetu zatvorenim muževima u Puerto Platu. Mučki su ubijene, zadavljene, a tela su pronađena polomljenih kostiju. Vesti o njihovom ubistvu šokirale su i razbesnile narod. Brutalna likvidacija sestara Mirabel pokrenula je narod protiv Trujillovog režima. 30. maja 1961. Trujillo je ubijen, a nedugo zatim dolazi i do pada njegovog režima. Sestre Maribel su postale simbol nacionalnog i feminističkog otpora.

U svetu, kao i kod nas, ne može se sa preciznošću utvrditi tačan broj slučajeva nasilja u porodici. Nažalost, ovaj oblik kriminaliteta se skriva iza jedne velike tamne brojke. Brojna

pitanja koja se odnose na kriminalitet nasilja nije moguće do kraja naučno objasniti bez kriminološke analize nasilja u porodici, kao jednog primera ljudskog ponašanja koje, kroz istorijsku retrospekciju, nije smatrano ozbiljnim vidom nasilničkog ponašanja. Nasilje se javlja unutar ustrojstva ljudske zajednice, porodice, od koje se očekuje da svojim članovima pruži toplinu, ohrabrenje, podršku, poverenje i ljubav. Zbog odvijanja porodičnog života iza zatvorenih vrata, ovaj oblik kriminaliteta je dugoposmatran kao lično i unutar porodično pitanje (Kostić,2006:236). Određena kriminološka istraživanja pokazuju da je ova negativna društvena pojava jako rasprostranjena. Prema izveštaju Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (United Nations Entity for Gender Equality and for the Empowerment of Women), 35% žena su žrtve nasilja u porodici (Dimovski, 2015:425). U Africi je nasilje nad ženama najrasprostranjenije, potom na istočnom Mediteranu i jugoistočnoj Aziji, u kojima se 37% žena suočava sa nasiljem, dok se u Evropi i zemljama zapadnog Pacifika, ekonomski razvijenijim državama, beleži najmanji procenat od 25% žena, koje su nekom trenutku svog života bile žrtve nasilja u porodici. Sjedinjene Američke Države, prema podacima Ministarstva pravde iz 2013. godine, godišnje zabeleži 960.000 slučajeva nasilja u porodici, dok su 25% žena bile žrtve porodičnog nasilja. Žene su žrtve nasilja u porodici. Najčešće su žene žrtve nasilja, tačnije u oko 85% slučajeva dok su muškarci viktimizirani u znatno manjem procentu, svega 15% slučajeva. Istraživanja su pokazala da su najugroženije žene starosti između dvadesete i dvadesetčetvrtne godine. Pokazatelj ozbiljnosti problema nasilja u porodici dokazuje to se prosečno izvrše 3 ubistva žene i 1 ubistvo muškarca, u Sjedinjenim Američkim Državama, što predstavlja čak 11% ubistava tokom 1998.godine, u ovoj zemlji. Zbrinjavanje žrtava u zdravstvenim ustanovama, godišnje košta obveznike oko 5,8 milijardi američkih dolara. Usko je povezano nasilje u porodici sa institutom proganjanja, kao i sa drugim oblicima kriminaliteta. Više od 503.000 žena je proganjano od strane svojih intimnih partnera. Situacija proganjanja u intimnim odnosima nije bolja ni među srednjoškolcima. Alarmantan je podatak da je 32% srednjoškolaca u emotivnoj vezi koja podrazumeva postojanje nasilja. Mlade ispitanice iz srednjih škola istakle su podatak da u 40% slučajeva poznaju osobu ženskog pola koja je njihovih godina i koja trpi nasilje od strane svojih intimnih partnera.

Porodično nasilje u Srbiji

Situacija u Srbiji po pitanju nasilja u porodici nije sjajna. Nažalost, mnogi faktori rizika nastanka nasilja su u našoj zemlji rasprostranjeni. Siromaštvo, neobrazovanost, patrijahalna tradicionalna shvatanja hijerarhije u porodici, finansijska zavisnost žena, samo su neki od

faktora rizika koji stvaraju pogodno tlo za ovu negativnu društvenu pojavu. Nasilja u porodici je bilo oduvek, s tim što su ranije žene retko imale opcije da mu se odupru jer uglavnom nisu imale ničiju podršku. Udajom žena je napuštala svoju primarnu porodicu, često bez mogućnosti da se u nju vrati. Nezaposlena, finansijski potčinjena suprugu, uglavnom je ostajala uz svoju decu i bivala je primorana da trpi nasilje bezizlazno. Danas je situacija u Srbiji, kao i u svetu, dosta povoljnija za žene koje se odluče na ovaj veliki korak suprostavljanja nasilju. Aktivnom ulogom grupa za zaštitu ljudskih prava, delovanjem međunarodnih organizacija i same države, stvoren je okvir podrške i mogućnost da se iz začaranog kruga nasilja izađe. Uprkos tome, situacija u našoj zemlji se ne poboljšava značajno. Mnoge žene iz raznih razloga ne smeju da potraže pomoć, već trpe nasilje u nadi da će ono uskoro proći. Psihološki stručnjaci koji istražuju ovaj društveni fenomen, utvrdili su da su najčešći strahovi žena sledeći: strah od nasilnika, nada u bolje sutra i promene u nasilnikovom ponašanju, ekonomski razlozi, strah od gubitka dece, strah od osude sredine, neobaveštenost o svojim pravima, osećaj sramote zbog neuspelog braka, odsustvo podrške najbližih, neefikasnost institucija, religijska shvatanja, naviknutost na nasilje od malena i emocionalna veza sa nasilnikom. Zbog ovih razloga žene trpe nasilje ili se uvek iznova vraćaju nasilniku.

Prema izveštajima i navodima nadležnih institucija i organizacija više od polovine žena u Srbiji doživi neki vid porodičnog ili partnerskog nasilja¹. Dodatno zabrinjava podatak da su u proteklih pet godina u porodičnom nasilju u Srbiji ubijene čak 152 žene. Od početka 2018. godine 25 žena žrtava je izgubilo svoj život kao rezultat sprovedenog nasilja nad njima. Negativne posledice nasilja u porodici utiču na svaki aspekt života žrtava koje bivaju izložene ne samo fizičkom nasilju već i psihičkom, sto ostavlja nesagledive posledice po zdravlje, emocionalni razvoj i ukorenjuje strah. Problem je ozbiljan, ne samo za neposredne žrtve već i za celokupno društvo. Drugim rečima, nasilje u porodici predstavlja javni a ne privatni problem, a njegovo suzbijanje i prevencija zahteva angažovanje svih društvenih aktera, uključujući i širu javnost (Strateški plan sigurne kuće Beograd,2015:2).

Modeli sprečavanja nasilja u porodici od strane države

Patrijalna shvatanja o odnosu polova i roditeljstvu, koja su još uvek dominantna u našoj sredini, predstavljaju jedan od osnovnih razloga zbog kojih porodično nasilje nije

¹ Nacionalna strategija Republike Srbije za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, (maj 2011. godine), VII

smatrano ozbiljnim oblikom nasilja, već uobičajenim i socijalno prihvatljivim ponašanjem (Petrušić, Konstantinović Vilić, 2007:11). Sve do 2002. godine nisu postojali mehanizmi za sprečavanje nasilja u porodici niti pravni okvir koji je ovaj problem obuhvatao. Zahvaljujući političkoj orijentaciji društva da svoj pravni sistem uskladi sa međunarodnim i evropskim pravnim standardima i dugogodišnjem sistematskom javnom zagovaranju i lobiranju ženskih nevladinih organizacija, u Srbiji je otpočeo proces uobličavanja institucionalnih mehanizama za borbu protiv nasilja (Petrušić, Konstantinović Vilić, 2007:11).

Država se protiv nasilja bori na različite načine. Prvenstveno ustavom, kojim štiti osnovna ljudska prava. Zatim međunarodnim ugovorima i konvencijama koje je Republika Srbija ratifikovala. Potom zakonima, i to Krivičnim zakonikom, Porodičnim zakonom i pošto je u praksi postao neophodan zakon koji će detaljno obraditi ovaj društveni problem i delovati i preventivno i nakon dogođenog nasilja, uz saradnju državnih organa i nadležnih institucija, donet je Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, koji je počeo da se primenjuje 1.juna 2017. godine. Delotvorni u borbi protiv nasilja u porodici su i sledeći zakoni: Zakon o ravnopravnosti polova, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o javnom zdravlju. Republika Srbija je usvojila niz odredbi, strteških dokumenata i protokola postupanja nadležnih organa, kako bi sprečila i otklonila rodno zasnovano nasilje.

U saradnji sa ženskim grupama i udruženjima, definisani su prioriteti u donetim Nacionalnim strategijama za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2010-2015), zatim u Nacionalnoj strategiji za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima (2011-2015), kao i u poslednje donetoj Nacionalnoj strategiji za rodnu ravnopravnost (2016-2020). Kako bi se došlo do valjanog rezultata suzbijanja nasilja od ključne je važnosti saradnja institucija i njihova brza reakcija, na čemu je novi Zakon o sprečavanju nasilja poradio.

Ustav

Pravo na dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti, pravo na život i nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta jesu prava koja su zajemčena Ustavom. Bilo koji vid nasilja, pa i onaj u porodici, predstavlja povredu prava koja su zajemčena najvišim pravnim aktom u našoj zemlji. Iako na prvi pogled ne deluje kao da Ustav ima direktne veze sa ravnopravnošću

polova, on proklamuje da je Republika Srbija zasnovana na socijalnoj pravdi. Načelo socijalne pravde nameće državi obavezu da preuzima mere koje će rezultirati jednakim socijalnim mogućnostima za svakoga, nezavisno od okolnosti u kojima je rođen i u kojima živi. Na osnovu toga zaključujemo da ustav izričito proklamuje ravnopravnost muškarca i žene i razvija antidiskriminacionu politiku. Ovo načelo ima za cilj da pravna jednakost bude pretvorena u faktičku ravnopravnost. Imajući u vidu proces razvitka ljudskih prava nakon Drugog svetskog rata, međunarodni akti zaštite ljudskih prava polako preuzimaju primat nad nacionalnim izvorima. Naš Ustav predviđa da su opšte prihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni deo našeg pravnog poretka i da se neposredno primenjuju, ukoliko su u skladu sa Ustavom (član 16). U članu 18, Ustav Republike Srbije predviđa da se ljudska i manjinska prava neposredno primenjuju bez obzira na to da li su zajemčena Ustavom, međunarodnim aktom ili zakonom. U ovoj odredbi se ogleđa načelo neposredne primene Ustava. Međutim, zakonom se može propisati način ostvarivanja tih prava kada je to Ustavom izričito predviđeno ili kada je to neophodno za ostvarivanje pojedinog prava zbog same njegove prirode. Takođe je ovi članom predviđeno da se odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače u skladu sa unapređenjem demokratskog društva i važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje. Formulacija ove ustavne norme učiniće sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava nezaobilaznom pri tumačenju Ustavom zajemčenih prava, što će doprineti njihovoj boljoj zaštiti. Ustav predviđa i neposrednu ustavnosudsku zaštitu u vidu ustavne žalbe koje se izjavljuje protiv pojedinačnih akata, radnji državnih organa, organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, a kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu (Kriminalističko-policijska akademija, 2004:63). Temelj savremenog društva je načelo da su svi ljudi jednaki. Ustav Srbije članom 21 ovo načelo formuliše. Jednaka zakonska zaštita, bez diskriminacije, pravo je svih lica. Ustav zabranjuje svaki vid diskriminacije, a posebno po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Uvođenje posebnih mera radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju smatra se pozitivnom diskriminacijom i ona je dopuštena.

U odeljku o osnovnim načelima izostavljena je izričita zabrana zloupotrebe prava. Umesto toga, ustavopisac je proklamovao cilj ustavnih jemstava ljudskih i manjinskih prava

predviđajući da ona služe očuvanju ljudskog dostojanstva i ostvarenju pune slobode i jednakosti svakog pojedinca u pravednom, otvorenom i demokratskom društvu zasnovanom na načelu vladavine prava (član 20). Dakle, bez obzira na to što nije izričito formulisana zabrana zloupotrebe prava proizilazi iz pomenute ustavne norme, budući da se ljudska prava ne mogu koristiti protivno cilju zbog kojih su ustanovljena. Istovremeno, zabrana zloupotrebe prava proizilazi iz osnovnih međunarodno pravnih akata koji čine sastavni deo našeg pravnog poretka (Kriminalističko-policijska akademija, 2012:64). Nejednakost muškarca i žene odnosno diskriminacija na osnovu pola dolazi do izražaja u porodičnom nasilju gde su devedeset posto žena žrtve nasilja.

Zakoni

Krivični zakonik

Kao grupni zaštitni objekt krivična dela protiv braka i porodice, nasilje u porodici je u domaćem zakonodavstvu propisano je kao krivično delo u Krivičnom zakoniku Republike Srbije. Prema odredbi Krivičnog zakonika, postoje četiri oblika izvršenja ovog krivičnog dela (čl.194).

Prvi oblik izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici sastoji se u primeni nasilja, pretnji da će napasti na život ili telo, drskom ili bezobzirnom ponašanju kojima se ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana porodice. Pruža se zaštita članu porodice koji je bio žrtva fizičkog nasilja koje ima za posledicu laku telesnu povredu. Iskustva žena koje su bile žrtve fizičkog nasilja pokazuju da se ono vrši na različite načine i različitim sredstvima. Manifestuje se: batinjanjem, udaranjem pesnicama po glavi i telu, čupanje kose, povrede oštrim i tupim predmetima, šutiranje nogama, davljenje, bacanje na zid ili pod, nanošenje opekotina cigaretom, upaljačem, vatrom, vreloom vodom, peglom ili drugim vrelim predmetima, savijanje i lomljenje ruku, nosa, vilice, udaranje kaišem, drvenim, metalnim ili drugim predmetima itd. Lake telesne povrede mogu biti „obične“ i „opasne“. „Obična“ kada se usled nanošenja telesne povrede nije doveo u opasnost život povređenog niti je prouzrokovana opasnost po njegov život. Nije uništen ili trajno ili u znatnoj meri oslabljen ni jedan deo tela ili organ niti je prouzrokovana trajna ili privremena nesposobnost za rad povređenog niti trajna nesposobnost za rad koji predstavlja glavno zanimanje povređenog, zdravlje nije trajno narušeno, niti je prouzrokovana unakaženost niti deformisanost telesnog izgleda povređenog.

Psihičko nasilje sastoji se u ozbiljnoj pretnji da će se napasti na život ili telo člana porodice. Pretnja treba da bude objektivna, ozbiljna i da izazove osećanje ugroženosti. Stanje ugroženosti zavisi od psihičkih karakteristika lica kome se pretilo. Radnja ovog krivičnog dela sastoji se u oblicima verbalne agresije kao što su: pretnje batinama, ubistvom, izbacivanjem iz stana, oduzimanjem dece, slanjem u psihijatrijsku bolnicu, kao i zastrašivanjem, ucenjivanjem, kontrolisanjem kretanja, zabranom izlaženja van kuće i slično. Ovaj vid nasilja nije spolja vidljiv ali posledice negativno utiču na celokupan psihički život.

Postavlja se pitanje da li se ostali oblici psihičkog nasilja (verbalna uvreda, realna uvreda, simbolična uvreda, kleveta), ako je član porodice žrtva mogu podvesti pod član 194 stav 1 ili se u tim slučajevima radi o posebnim krivičnim delima uvrede i klevete (Konstantinović Vilić, Petrušić 2004:23).

Radnja drugog oblika izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici postoji onda kada se pri izvršenju dela iz st.1 čl.194 upotrebi oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da se telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Posledica radnje izvršenja u ovom slučaju može biti nanošenje lake telesne povrede, ali drugog oblika lake telesne povrede (tzv. „opasne lake telesne povrede“). Povrede su iste kao u slučaju „obične“ lake telesne povrede ali razlika je u korišćenju oružja ili oruđa ili drugog sredstva podobnog da telo teško povredi i zdravlje teško naruši. Jako je bitno da se žrtva posle povređivanja što pre javi lekaru i da traži lekarsko uverenje koje će sadržati detaljan opis povrede a zatim žrtva treba to uverenje podneti državnom tužiocu.

Ukoliko je usled dela iz st.1 i 2 čl.194 KZ nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, postoji treći oblik izvršenja ovog krivičnog dela. Posledice teške telesne povrede su oštećenje ili narušenje telesnog integriteta ili prouzrokovanje telesnog ili duševnog oboljenja. U zavisnosti od težine posledice posotje dva oblika teške telesne povrede: obična teška telesna povreda i osobito teška telesna povreda. Obična teška telesna povreda postoji ako usled teške telesne povrede ili teškog narušenja zdravlja ne postoji konkretna opasnost po život povređenog, ako je uništen ili u trajnoj meri oslabljen neki deo tela ili organ koji nije od vitalnog značaja ili ako vitalni organ nije oslabljen trajno i u velikoj meri, ako je prouzrokovana privremena nesposobnost za rad ili ako nije trajno ili jeste trajno ali nije teško povređen i ne odnosi se na rad povređenog koji je njegovo osnovno zanimanje već na vršenje neke druge delatnosti i ako je prouzrokovana samo deformisanost telesnog izgleda.

Osobito teška telesna povreda postoji ako je usled telesne povrede ili narušenja zdravlja doveden u konkretnu opasnost život povređenog, uništen ili trajno i u znatnoj meri oslabljen neki važni deo tela ili organ, prouzrokovana trajna nesposobnost za rad, prouzrokovano trajno ili teško narušenje zdravlja.

Četvrti oblik izvršenja krivičnog dela je najteži. On postoji ako nastupi smrt člana porodice, izvršenjem postupaka iz st. 1, 2 i 3 čl.194. Za ovaj oblik krivičnog dela predviđena je najteža kazna i ovo krivično delo se izjednačava sa ubistvom.

U poslednjem stavu člana 194. predviđene su posledice za učinioca ukoliko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici, koje mu je sud odredio na osnovu Porodičnog zakona Republike Srbije.

Krivičnim zakonikom su pored krivičnog dela nasilja u porodici, inkriminisana i druga krivična dela čija se izvršenja mogu smatrati porodičnim nasiljem. To su oduzimanje maloletnog lica, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, nedavanje izdržavanja, kršenje porodičnih obaveza i rodoskrvnuće.

Oduzimanje maloletnog lica

Članom 191 Krivičnog zakonika, oduzimanje maloletnog lica određeno je kao krivično delo ukoliko se maloletno lice protivpravno zadrži ili oduzme od strane jednog roditelja, usvojioca, staraoca ili drugog lica, odnosno ustanove, kojima je maloletno lice povereno ili ukoliko se onemogućava izvršenje odluke kojom je maloletno lice povereno određenom licu. Radnjom izvršenja ovog krivičnog dela se direktno vrši psihičko nasilje kod drugog roditelja, u slučaju da je maloletno lice oduzeto od strane jednog roditelja. Izazivanje straha i nemoći suprotnoj strani, primoravanje na određene aktivnosti izvršenjem ovog krivičnog dela direktno zalazi u domen nasilja u porodici.

Zakon u posebnom stavu reguliše strožu kaznu ukoliko je oduzeto maloletno lice novorođenče. Zbog prirodne i neraskidive egzistencijalne veze između novorođenčeta i majke, kao i zbog posebnog emocionalnog stanja nakon porođaja žene, bol i psihičko nasilje koje u tom trenutku žena trpi je veoma na visokom nivou sa jedne strane, dok sa druge strane postoji i ugrožavanje zdravlja novorođenčeta jer mu nije omogućeno da uspostavi prirodnu konekciju sa majkom kao ni da bude nahranjeno od strane nje.

Mešanje u odnos između deteta i roditelja i onemogućavanje istog, ostavlja posledice sa obe strane. Zato kao treći oblik izvršenja ovog krivičnog dela, u posebnom stavu Krivični zakonik navodi da onaj ko onemogućava izvršenje odluke organa koja uređuje lični odnos maloletnog lica sa jednim roditeljem ili srodnikom, počinice krivično delo protiv braka i porodice, te će biti sankcionisan.

Ukoliko se prethodno opisane radnje izvršenja ovog krivičnog dela izvrše iz koristoljublja ili drugih niskih pobuda, a da se pri tom ugrozilo zdravlje, vaspitanje ili školovanje maloletnog lica, učinilac će biti teže sankcionisan.

Sud, ukoliko donese uslovnu osudu, pruža mogućnost učiniocu da ovog dela da u određenom roku preda maloletno lice ili omogući izvršenje odluke kojom je maloletno lice povereno nekom licu ili ustanovi.

Zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica

Zaštitom maloletnik lica, vrši se preventiva nasilja nad decom. Članom 193, Krivičnog zakonika uređeno je krivično delo zapuštanje i zlostavljanje maloletnih lica. Subjekti određeni ovim članom su roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice koje grubim zanemarivanjem svoje dužnosti zbrinjavanja i vaspitavanja zapusti maloletno lice. U smislu ovog zakona zlostavljanje je definisano kao prinuđivanje na preterani rad ili rad koji nije prikladan uzrastu deteta, kao i prosjačenje i vršenje drugih radnji štetnih za razvoj maloletnog lica.

Nedavanje izdržavanja

Veoma čest problem današnjice jeste nedavanje izdržavanja od strane jednog roditelja ili staratelja. S toga je ovaj problem uređen Krivičnim zakonikom i definiše se kao krivično delo. Lice koje je po zakonu dužno da izdržava neko lice, a ta obaveza mu je utvrđena izvršnom sudskom odlukom ili izvršnim poravnanjem pred sudom ili drugim organom, izbegava izvršenje svoje obaveze biće sankcionisano po članu ovog zakona. Izdržavanje mora biti precizno određeno, iznos i način isplate.

Ukoliko se utvrdi da učinilac ne ispunjava svoje obaveze iz opravdanih razloga, neće se kazniti.

Poseban oblik izvršenja ovog krivičnog dela postoji kada usled nedavanja izdržavanja, nastupe teške posledice za izdržavano lice.

Ukoliko sud izrekne uslovnu osudu, može naložiti učiniocu da izmiri dospele obaveze i da nastavi sa plaćanjem izdržavanja.

Kršenje porodičnih obaveza

Najčešće se kao žrtve nasilja u porodici nađu žene partnerke. Međutim nasilje se vrši prema svim slabijim članovima porodice. Često se u toj poziciji nađu deca i starija lica. Članom 196 uređeno je krivično delo kršenja porodičnih obaveza koje se sastoji u ostavljanju u teškom stanju člana porodice koji nije u stanju da se sam o sebi stara. Ukoliko pri izvršenju ovog dela nastupe teške posledice po zdravlje člana porodice, sankcionisaće se izvršilac teže, a ako je nastupila smrt, od jedne do osam godina zatvora.

Rodoskrvnuće

Rodoskrvnuće ili incest dešavao se kroz istoriju vrlo često. Najčešće se to radilo među plemstvom, kako bi se izbeglo mešanje krvi i raspanje bogatstva. Međutim, još tada je utvrđeno da je to nedopustivo i da prouzrokuje razne anomalije kod budućih generacija. Kao posebno krivično delo regulisano je članom 197, Krivičnog zakonika. Svako punoletno lice koje izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin sa maloletnim srodnikom po krvi u pravoj liniji ili sa bratom odnosno sestrom, počinioće rodoskrvnuće i zbog toga će se kazniti. Radnja izvršnja ovog dela predstavlja vid seksualnog nasilja koji uvek u sebi sadrži i elemente fizičkog nasilja u porodici.

Porodični zakon

U cilju pružanja šireg oblika zaštite porodici, putem porodičnopravnih odredbi, nasilje u porodici je postalo i predmet građansko parničnog postupka. Porodični zakon RS propisuje odredbe kojima se reguliše zaštita od nasilja u porodici, kao i poseban parnični postupak za zaštitu od nasilja u porodici (Kostić, 2006:2).

Ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje, ili spokojstvo drugog člana porodice u Porodičnom zakonu definisano je kao nasilje u porodici. Oblicima ispoljavanja nasilja smatraju se sledeći postupci: nanošenje ili pokušaj nanošenja

telesnih povreda; izazivanje straha, pretnjom ubistva ili nanošenjem povrede članu porodici ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo četrnaest godina života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licem; vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno ili zlonamerno ponašanje.² Krug lica koje porodični zakon smatra članovima porodice jako je širok. To su: supružnici ili bivši supružnici, deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom i adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo, lica koja su živela u istom porodičnom domaćinstvu, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, lica koja su bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu, iako nikada nisu živela u istom domaćinstvu.³ Mere zaštite protiv nasilja u porodici takođe su regulisane Porodičnim zakonom(čl.198). Protiv izvršioca nasilja može se odrediti jedna ili više mera zaštite od strane suda, kojima se privremeno zabranjuje ili ograničava ostvarivanje ličnih odnosa sa žrtvom nasilja. Pet vrsta mera zaštite od porodičnog nasilja predviđa Porodični zakon:

-izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti;

-izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću bez obzira na pravo svojine ili zakupa nepokretnosti;

-zabranu približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti;

-zabranu pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice;

-zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice.⁴

Nalog za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće

Izdavanje naloga za iseljenje za porodičnog stanja ili kuće je zaštitna mera koja je sačinjena od oduzimanja prava izvršioca nasilja u porodici da određeni vremenski period stanuje u porodičnom stanu ili kući, odnosno da se iseli iz stambenog prostora porodice. „Porodični stan“ odnosno „Porodična kuća“ su pojmovi koji označavaju svaki stambeni prostor u kome zajedno žive izvršilac nasilja i žrtva. To može biti deo određene nepokretnosti

² Porodični zakon Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 18/2005

³ Porodični zakon Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 18/2005

⁴ Porodični zakon Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 18/2005

ili cela nepokretnost. Potreba za izdavanjem ove mere javlja se ukoliko izvršilac nasilja u porodici ispoljio nasilje prema članu porodice sa kojim je živeo zajedno u stanu ili kući iako postoji opasnost da bi to mogao ponovo da učini. Nije važno da li porodica ili neki član porodice ima pravo svojine nad stanom ili kućom odnosno pravo zakupa. izdavanjem naloga za iseljenje iz porodičnog stanja ili kuće izvršilac nasilja će se iseliti iako je vlasnik iste.

Nalog za useljenje u porodični stan ili kuću

Nalog za useljenje u porodični stan ili kuću je mera koja se sastoji u izdavanju naloga izvršiocu nasilja da članu porodice prema kome je nasilje izvršeno omogući i dopusti useljenje u porodični stan u kome je žrtva ranije već živela i da se suzdrži radnji kojima bi ometao useljenje. Potreba za izdavanjem ove mere javlja se u situaciji kada je žrtva nasilja u porodici kao rezultat nasilja napustila stan prinudno ili dobrovoljno, a izvršilac nasilja ne dopušta da se ponovo useli.

Zabrana približavanju članu porodice na određenoj udaljenosti

Izrečene mere najviše mogu trajati godinu dana. Svako lišenje slobode u vezi sa krivičnim delom ili prekršajem vremenski se uračunava u trajanje mere zaštite. Trajanje mere zaštite može se naknadno produžavati sve dok postoje razlozi koji su uzrokovali izricanje mere zaštite, a takođe se može ukinuti pre isteka roka trajanja u koliko nestanu razlozi zbog kojih je mera bila izrečena (čl.200).

Poseban parnični postupak za zaštitu nasilja u porodici regulisan je Porodičnim zakonom (čl.283-285). Ovaj postupak pokreće se isključivo tužbom. Tužbu za određivanje mere zaštite, kao i za njeno produženje mogu podneti: član porodice koji je trpeo nasilje, njegov zakonski zastupnik, javni tužilac i organ starateljstva. Član porodice protiv koga je mera zaštite određena može podneti tužbu za prestanak mere. Zakon propisuje ovaj postupak kao naročito hitan. Prvo ročište mora da se održi u roku od osam dana od kada je tužba primljena. Drugostepeni sud je dužan da donese odluku po žalbi u roku od petnaest dana od dostavljanja iste. Mesna nadležnost suda određuje se prema području prebivališta, odnosno boravišta, lica koje je trpelo nasilje. Sud ima pravo da zahteva od organa starateljstva pomoć pri pribavljanju dokaza, kao i iznošenje stručnog mišljenja o svrsishodnosti tražene mere. Sud u ovom postupku nije vezan granicama tužbenog zahteva za zaštitu nasilja u porodici što predstavlja odstupanje od načela dispozicije. Ukoliko sud oceni da se merom najbolje postiže

zaštita od nasilja u porodici, on istu može odrediti iako ona nije tražena. Žalba u ovom postupku ne zadržava izvršenje presude o određivanju ili produženju mere zaštite. Veliki korak napred u pogledu ostvarivanja zaštite žrtava od porodičnog nasilja načinjen je odredbama Porodičnog zakona koje po prvi put propisuju obavezno formiranje dokumentacije i evidencije o nasilju u porodici. Presuda u ovom sporu za zaštitu od nasilja u porodici mora biti odmah dostavljena od strane suda organima starateljstva, onom na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice koji je trpeo nasilje kao i organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište izvršilac nasilja protiv koga je mera zaštite određena (Kostić, 2006:251)

Okolnosti od kojih zavisi izbor mera zaštite

U zavisnosti od toga koji je vid nasilja ispoljen i na koji način je došlo do ugrožavanja telesnog odnosno psihičkog integriteta žrtve, kakve su životne prilike žrtve i izvršioca nasilja, kolika je potencijalna mogućnost da dođe do daljeg ispoljavanja nasilja, sud određuje meru zaštite. Pri odabiru mere zaštite od nasilja u porodici treba voditi računa da ona obezbedi adekvatnu reakciju na nasilje i žrtvi pruži maksimalnu moguću zaštitu. Ukoliko se ne odredi adekvatna i pravovremena reakcija na nasilje to doprinosi njegovom razvitku kroz teže oblike nasilja. Iskustvo je pokazalo da nakon uvreda, ponižavanja i šamaranja jako brzo nastupa teži oblik nasilja koji se neretko, nažalost, završi ubistvom žrtve ili nasilnika. Neophodno je određivanje mere zaštite dok nasilje nije poprimilo teže oblike ispoljavanja. Mere zaštite od porodičnog nasilja svrsishodne su i u periodu „primirja“, posebno ako se ima u vidu karakterističan ciklus nasilja po kome nakon faze „primirja“, u kojoj se nasilnik uglavnom iskreno kaje, nastupa faza „gomilanja besa“ koja posle određenog vremena doživljava kulminaciju i prerasta u pravu erupciju nasilničkog ponašanja. Procena stepena opasnosti od ponavljanja nasilja se podrazumeva pri odabiru mere zaštite. Sud prilikom izbora mere zaštite mora da uzme u obzir i mišljenje same žrtve o nivou opasnosti, jer se žrtvi zaštita i pruža i jako je bitna njena subjektivna procena, koja se temelji na doživljenom iskustvu. Prilikom određivanja mere zaštite potrebno je da sud sagleda i druge objektivne faktore. Bez obzira na to što se ne može sa sigurnošću predvideti buduće ponašanje nasilnika, s obzirom da je uslovljeno različitim okolnostima, u praksi postoje izvesni pokazatelji koje je potrebno uzeti u obzir prilikom određivanja adekvatne zaštitne mere. U nastavku navešću listu faktora koje je iznedrila sudska praksa i koji se najčešće uzimaju u obzir.

- Ponavljanje nasilnih epizoda

- Povećavanje učestalosti i kulminacija nasilja
- Korišćenje droga i drugih opojnih sredstava
- Pretnje da će se povrediti deca
- Prisiljavanje na bilo koji vid odnosa
- Pretnje samoubistvom ili pokušaj istog
- Pristup oružju
- Psihijatrijsko lečenje žrtve ili nasilnika
- Sprovođenje kontrole dece od strane nasilnika
- Stresan život
- Posotjanje kriminalnog dosijea
- Kriminalna prošlost i sklonost ka nasilju
- Uspostavljanje nove veze od strane žrtve ili nasilnika sa drugim licem

Zajednički cilj svrhu svake mere i okolnosti u kojima će se pojedinačna mera ispunjavati treba imati u vidu prilikom određivanja mere zaštite. Neophodno je da sud odredi takvu kombinaciju zaštitnih mera na osnovu utvrđenog stanja stvari, sagledavajući konkretno životnu situaciju u kojima žrtva i nasilnik žive, kako bi se pružila maksimalna moguća zaštita od nasilja u porodici. Na osnovu dosadašnje prakse i analizom donetih odluka dolazi se do saznanja da sudovi prilikom određivanja mera zaštite ne vode dovoljno računa o njihovoj međusobnoj usklađenosti. Često se dešava da sudovi zanemrauju činjenicu da određivanje jedne mere zaštite, podrazumeva određivanje i druge kompatibilne mere. Na taj način izdate mere zaštite gube svoj smisao bez neophodnih kompatibilnih mera i njihovo ispunjenje postaje onemogućeno. Sudovi nerado koriste svoja ovlašćenja koja im je zakonodavac priznao sa namerom da stvori odgovarajuće procesne uslove za pružanje adekvatne i efikasne zaštite žrtvama nasilja u porodici. Ova pojava je jako nepovoljna, posebno ako se ima u vidu da mnoge žrtve zbog materijalno teške situacije nisu u stanju da angažuju advokata. Advokat je u ovakvim situacijama neophodan za sastavljanje podnesaka i tužbe kojom zahteva određivanje svih mera koje su u datom slučaju efikasne. Sud nije vezan tužbenim zahtevom tužioca i on po službenoj dužnosti može odrediti i drugu meru zaštite ukoliko smatra da je ona adekvatna. Kajanje nasilnika i davanje obećanja da se nasilje neće u budućnosti ponoviti sud nikako ne sme uzeti olako jer je ovakvo ponašanje karakteristično u fazi „primirja“.

Mere zaštite od nasilja u porodici moraju biti vremenski ograničene prilikom određivanja. Sud samostalno određuje vremensko trajanje izrečene mere, pri čemu ona ne sme

biti duža od godinu dana. Ukoliko je vreme trajanja pojedinih mera različito, neophodno je uneti adekvatne odrednice u tekst dispozitiva presude. Vreme provedeno u pritvoru kao i svako lišavanje slobode u vezi sa krivičnim delom ili prekršajem uračunava se u trajanje mere zaštite od nasilja u porodici. U slučaju da je izvršilac nasilja protiv koga se vodi parnica za zaštitu od nasilja u porodici, na osnovu rešenja organa unutrašnjih poslova, odluke istražnog sudije, odluke krivičnog suda ili sudije za prekršaje, proveo vreme u pritvoru ili zatvoru, sud je dužan da u vreme trajanja mere uračuna period kada je izvršilac nasilja bio lišen slobode. Smatra se da je lišavanje slobode situacija koja pozitivno utiče na buduće ponašanje nasilnika i koja će sprečiti ponovno vršenje nasilja. Cilj zakonske norme o uračunavanju je da se uračunavanje vrši samo ako je u pitanju lišavanja slobode izvršioca nasilja povodom krivičnog dela tj. prekršaja, koje je nasilnik izvršio prema onom članu porodice radi čije se zaštite vodi parnica o određivanju mere zaštite. Delo može biti kvalifikovano kao krivično delo nasilja u porodici ili kao neko drugo krivično delo poput nanošenja lake telesne povrede, teške telesne povrede, pokušaja ubistva, silovanje, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica i dr. Važno je da se radi o delu sa elementom nasilja uperenom prema članu porodice koji je u nasilju bio žrtva. Ukoliko se izvršilac nasilja osudi na kaznu zatvora, a izvršenje ove kazne još uvek nije započelo u vreme zaključenja glavne rasprave u parnici za zaštitu od nasilja u porodici, ne postoji osnov za uračunavanje.

Mere zaštite od nasilja u porodice se mogu produžavati sve dok se ne postigne svrha njihovog izricanja i ne prestanu razlozi zbog kojih su određene. Produženje trajanja mere je opravdano kada izvršilac nasilja ponovi nasilno ponašanje i kada se nije povinovao nalogima suda. U parnici za produžavanje trajanja mere zaštite od nasilja u porodici moguće je produžavati samo one mere koje su određene pravosnažnom odlukom suda. Nove mere zaštite od nasilja u porodici mogu se odrediti u novom postupku u kome se ispituju sve novonastale okolnosti na osnovu kojih se može utvrditi postojanje razloga za njihovo određivanje. Postupak produžavanja trajne mere zaštite pokreće se pre nego što istekne vreme trajanja mere. Zakon nije ograničio koliko puta se može pokrenuti postupak za produžavanje vremenskog trajanja mere zaštite, već se ono može vršiti sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera određena. Svrha mere zaštite jeste sprečavanje daljeg nasilja i pozitivno uticanje na buduće ponašanje izvršioca nasilja. Ukoliko mera zaštite ostvari svoju svrhu pre isteka vremena na koji je mera određena, postoji mogućnost da se traži njen prestanak. Lice protiv koga je mera određena ima aktivnu legitimaciju u parnici u kojoj se ovaj zahtev ostvaruje. Primena ovog zakonskog pravila u praksi izaziva određene probleme. Naime ovlašćenje

izvršioca nasilja da traži prestanak mere zaštite pre isteka vremena na koji je ona određena, jako se lako može zloupotrebiti i ni na koji način ne može biti prevenirana. Pokretanjem ovog postupka pružena je mogućnost da izvršilac nasilja šikanira žrtvu, maltretira je da učestvuje u postupku, izlaže je izdacima i traći njeno vreme. Drugi problem koji može nastati pokretanjem ovog postupka jeste ispunjavanje pojedinih sudskih naloga izdatih radi zaštite žrtve, npr. do kršenja zabrane približavanja članu porodice dolazi direktno kada izvršilac nasilja prisustvuje na ročištu zakazanom u parnici za prestanak mere zaštite, jer je tu prisutna i druga strana, odnosno član porodice u odnosu na koga je izdat nalog zabrane približavanja. Susret u sudnici može se posmatrati kao traumatični događaj za žrtvu i može biti novi akt psihičkog nasilja. Dolazimo do zaključka da sud mora biti veoma restriktivan prilikom odlučivanja o osnovanosti zahteva za prestanak mere zaštite od nasilja i da samo izuzetno usvaja ovaj zahtev, kada je uveren da su se okolnosti u toj meri promenile da više nema razloga da mera zaštite traje. Pri donošenju ove odluke jako je važno da se uzme u obzir stav same žrtve nasilja.

Postupak u parnicama za zaštitu od nasilja predstavlja poseban parnični postupak zasnovan na blago izmenjenim parničnim procesnim načelima. Postupak je naročito hitan. Ukoliko se postupak odnosi na dete ili roditelja koji vrši roditeljsko pravo tužba se ne dostavlja tuženom na obavezan odgovor, a sud je dužan da postupak sprovede na najviše dva ročišta.⁵ U ovom postupku načelo dispozicije je suženo. Sud nije vezan granicama tužbenog zahteva i može odrediti meru koju tužilac nije tražio. Odstupanje načela dispozicije iskazano je u tome što sud po službenoj dužnosti može da pokrene adhezioni postupak za zaštitu od nasilja u porodici uz postupak u bračnim parnicama, u parnicama za zaštitu prava deteta, u maternitetskim i paternitetskim parnicama kao i u parnicama za lišenje i vraćanje roditeljskog prava. Sud ima aktivnu ulogu u skupljanju dokaznog materijala i u podsticanju stranaka da iznose činjenice, kao i samostalno da istražuje i proverava istinitost spoljnih činjenica. Sud je ovlašćen da izvodi dokaze koje stranke nisu predložile. Načelo diskrecije i isključivanje javnosti zakonom našlo je svoju primenu u postupku u parnicama za zaštitu od nasilja u porodici. Ostala parnična procesna načela podjednako važe i u ovom postupku.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici počeo je da se primenjuje od 1.juna 2017. godine. Potreba za donošenjem ovog zakona bila je prepoznata od strane države, jer je trebalo

⁵ *Porodični zakon Republike Srbije*, „Sl. glasnik RS“, br. 18/2005

poraditi na prevenciji nasilja pre nego što dodje do fatalnog ishoda. Neophodno je bilo uskladiti rad institucija, kako bi one reagovala odmah, po prijavi nasilja. Najznačajnije je blagovremeno delovanje policijskih službenika u što kraćem roku od prijave nasilja. Sam naziv ovog zakona govori nam da je namenjen sprečavanju nasilja, ali njime se reguliše postupanje državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici, kao i pružanje zaštite i podrške žrtvama ovog vida nasilja. Ukoliko maloletna lica učine nasilje u porodici, na njih se ovaj zakon neće primenjivati.

Novine koje nam donosi ovaj zakon sastoje se od skupa mera kojima se otkriva da li prethodi neposredna opasnost od nasilja u porodici i mera koja se primenjuju pri neposrednoj opasnosti. Na osnovu ponašanja potencijalnog učinioca i drugih okolnosti proizilazi zaključak da li je on spreman da u predstojećem vremenu po prvi put učini ili ponovi nasilje u porodici. Nasilje u porodici ovaj zakon reguliše kao akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja učinioca prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živio u zajedničkom domaćinstvu (čl.3, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Sl. glasnik RS“, br. 94/2016). Ovaj zakon se primenjuje i na saradnju u sprečavanju nasilja u porodici u krivičnim postupcima za taksativno navedena krivična dela, kao i na pružanje zaštite i podrške žrtvama krivičnih dela određenih ovim zakonom. U postupcima protiv učinilaca krivičnih dela određenih zakonom o sprečavanju nasilja kao i u postupcima pružanja zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici odnosno žrtvama krivičnih dela određenih ovim zakonom primenjuju se Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o parničnom postupku, Porodični zakon i Zakon o policiji. Propisana je takođe disciplinska odgovornost ukoliko sudije, javni tužilac i zamenici javnog tužioca ne postupe u rokovima propisanim ovim zakonom.

Nadležni organi i ustanove za sprečavanje nasilja u porodici i pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja i žrtvama krivičnih dela određenih ovim zakonom jesu policija, javna tužilaštva, sudovi opšte nadležnosti i prekršajni sudovi kao i centri za socijalni rad. Pored nadležnih državnih organa i centara za socijalni rad učestvuju i druge ustanove u oblasti dece, socijalne zaštite, obrazovanja, vaspitanja i zdravstva, kao i tela za rodnu ravnopravnost na nivou lokalnih samouprava. Podrška žrtvama može biti pružena i od strane drugih pravnih i

fizičkih lica kao i udruženja (Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Sl. glasnik RS“, br. 94/2016).

Kako bi se ovaj zakon sproveo u delo neophodno je obučiti službenike nadležnih državnih organa, pre svega policijske službenike kako bi bili u stanju da neposredno spreče nasilje i pruže zaštitu žrtvi. Vršiti se obuka zamenika javnog tužioca kako bi ostvarivali svoje nadležnosti o sprečavanju nasilja i gonjenja učinilaca krivičnih dela na delotvoran i brz način.

U okviru sudova opšte nadležnosti kao i prekršajnog suda, predsednik suda određuju sudije koje su završile specijalizovanu obuku i postale stručne da sude u predmetima sprečavanja nasilja u porodici i za krivična dela određena ovim zakonom. Pod predmetom sprečavanja nasilja u porodici smatraju se postupci za izricanje mera zaštite nasilja u porodici predviđenih Porodičnim zakonom, kao i postupci za produženje hitne mere.

Centri za socijalni rad, odnosno njihovi rukovodioci određuju tim zaposlenih koji su stručni da pomažu u sprečavanju nasilja i pružaju podršku žrtvama. Praksa je pokazala da primena retributivnih mera neretko navodi učinioca krivičnog dela nasilja u porodici na ponovno vršenje istog zbog represije negativnih iskustava.

Postupak propisan ovim zakonom

Cilj uređenja postupka ovog zakona je brzo i efikasno postupanje državnih organa i ustanova nadležnih za njegovu primenu, u svrhu delotvornog sprečavanja nasilja u porodici, pružanje zaštite žrtvi, pravne pomoći i psihosocijalne pomoći.

Prvi korak u sprečavanju nasilja u porodici je prijava i prepoznavanje nasilja. „Svako mora da policiji ili javnom tužiocu prijavi bez odlaganja nasilje u porodici ili neposrednu opasnost od njega“, kaže zakon. S obzirom da je „svako“ jako širok pojam, zakon ulazi u detaljnije objašnjenje. On navodi državne i druge organe, organizacije i ustanove kao obavezne da prijave policiji ili javnom tužiocu svako svoje saznanje vezano za postojanje nasilja u porodici. Nadležni državni organi i centri za socijalni rad dužni su da u okviru svog poslovanja prepoznaju postojanje nasilja u porodici i opasnost od njega. Ukoliko se postojanje nasilja prijavi javnom tužiocu, on je dužan da o tome obavesti nadležnog policijskog službenika.

U okviru policijske službe, imenuje se nadležni policijski službenik od strane rukovodioca policijske uprave koji je zadužen da reaguje brzo i da preuzima na sebe slučajeve nasilja u

porodici. Mogućem učioniocu nasilja koji je doveden u nadležnu organizacionu jedinicu policije, obučeni policijski službenik je dužan da omogući izjašnjavanje o činjenicama i događajima koji su se desili, da prikupi od drugih policijskih službenike dodatne informacije i da nakon toga proceni mogućnost postojanja rizika od neposredne opasnosti nasilja u porodici. Ukoliko je to potrebno, on može i da izrekne hitnu meru za sprečavanje nasilja u porodici, koje su predviđene čl. 17, ovog zakona. Kada mogući učinilac nije doveden u nadležnu organizacionu jedinicu policije, nadležni policijski službenik procenjuje postojanje rizika od vršenja nasilja u porodici, na osnovu informacija dobijenih od drugih policijskih službenika ili od mišljenja Centra za socijalni rad.

Procena rizika se vrši na osnovu dostupnih informacija i jako je važno da se vrši brzo. Pri ovoj proceni, pazi se da li je mogući učinilac ranije ili neposredno pre procene počinio nasilje u porodici i da li je sklon njegovom vršenju i poencijalno u budćem vremenu. Uzimaju se sve oklonosti u obzir, način na koji je pretio članu porodice, ozbiljnost i učestalost pretnji, njegovo emocionalno stanje u tom trenutku i stadijum besa, njegovo psihičko stanje, da li je pretio ubistvom ili samoubistvom, pretnje oružjem i samo posedovanje istog, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, postojanje sukoba oko starateljstva nad detetom, da li postoji izrečena hitna mera zaštite od nasilja, postojanje straha kod žrtve i kako ona procenjuje rizik od nasilja. Sva prikupljena obaveštenja policijski službenik dostavlja osnovnom javnom tužiocu na čijem području se nalazi prebivalište odnosno boravište žrtve, ukoliko postoji neposredna opasnost od nasilja u porodici. Centru za socijalni rad i grupi za koordinaciju i saradnju takođe se dostavljaju prikupljene informacije.

Hitne mere se izriču ako nadležan policijski službenik utvrdi postojanje rizika za nasilje u porodici, kako bi se nedozvoljeno ponašanje suzbilo. Hitne mere se izriču učiniocu koji je doveden u nadležnu organizacionu jedinicu policije. Zakonom su predviđene dve hitne mere: mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu i prilazi joj. Moguće je izricanje obe hitne mere, istovremeno. Izriču se naređenjem, koje se izdaje učiniocu, a naknadno se dostavlja i Centru za socijalni rad i grupi za koordinaciju i saradnju, pri čemu se žrtva se njima pismeno izjašnjava o vrsti izrečenih mera.

Javni tužilac nakon prijema prikupljenih informacija od policijskih službenika, procene rizika i naređenja, spise proučava i vrednuje. Ukoliko se složi sa neposrednom opasnošću od nasilja u porodici, dužan je da o tome obavesti sud predlogom da se hitna mera produži, u roku od

narednih 24 časa od uručenja naređenja licu. Sve primljene spise i svoje mišljenje, osnovni javni tužilac prosleđuje sudu.

Ukoliko nadležan osnovni sud, nakon proučavanja dostavljenih spisa, skroji mišljenje da je produženje hitne mere osnovano zbog postojanja opasnosti, produžice je rešenjem o predlogu bez održavanja ročišta, u roku od 24 časa.

Žalbu protiv rešenja osnovnog suda mogu podneti javni tužilac i lice kome je hitna mera izrečena.

Zakon uređuje lica određena za vezu, odnosno zadužena za saradnju između institucija, da razmenjuju međusobno podatke važne za otklanjanje nasilja u porodici, za zaštitu i pružanje podrške žrtvama. To su lica iz policijske uprave, osnovnom i višem javnom tužilaštvu, osnovnom i višem sudu, centru za socijalni rad. Imenuju ih rukovodilac policijske uprave, javni tužilac, predsednik suda, rukovodilac centra za socijalni rad. Ministar nadležan za unutrašnje poslove, ministar nadležan za poslove pravosuđa i ministar nadležan za poslove porodične zaštite, sporazumno propisuju način razmenjivanja podataka i donose pravilnik o saradnji.

Grupe za saradnju formiraju se na području svakog javnog tužilaštva. Svaki slučaj nasilja u porodici koji nije okončan pravosnažnom sudskom odlukom u građanskom ili krivičnom postupku, prolazi kroz ovu službu. Ona odlučuje kome i na koji način treba da se pruži zaštita i podrška žrtvama, izrađuje individualan plan zaštite i predlaže javnom tužiocu mere za okončanje sudskih postupaka. Grupa za saradnju se sastaje na sastancima, najmanje jednom u 15 dana i ovim sastancima mogu prisustvovati predstavnici obrazovnih, vaspitnih i zdravstvenih ustanova, kao i predstavnici službe za zapošljavanje. Grupu za saradnju čine predstavnici osnovnih javnih tužilaštava, policijskih uprava i centara za socijalni rad, sa područja za koje se grupa obrazuje.

Specijalizovana obuka je neophodna onima koji će biti ovlašćeni da sprovode ovaj zakon. Specijalizovanu obuku sprovodi Pravosudna akademija za javne tužioce, zamenike javnih tužilaca i sudije, u saradnji sa drugim stručnim ustanovama i organizacijama, a za policijske službenike specijalizovanu obuku sprovodi Kriminalističko policijska akademija (Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Sl.glasnik br.94/2016).

Predstavnici državnih organa koji prvi dođu u kontakt sa žrtvom nasilja, dužni su da je pouče o organima, pravnim licima i udruženjima koji joj pružaju zaštitu i podršku, da je obaveste o

pravu na besplatnu pravnu pomoć kao i to da je grupa za koordinaciju i saradnju, nakon prijema procene rizika, sastaviti individualni plan podrške i zaštite žrtve i po potrebi drugih članova porodice. Individualni plan sadrži konkretne mere zaštite koje je neophodno preduzeti u određenom slučaju, moraju da pruže bezbednost žrtvi, da zaustave nasilje, spreče njegovo ponavljanje i da zaštite prava žrtve, kao i mere podrške koje omogućavaju žrtvi psihosocijalnu i druge podrške radi njenog osamostaljivanja i osnaživanja.

Primena Zakona o krivičnom postupku na slučajeve nasilja u porodici

Negativni efekti postojećeg sistema krivičnih sankcija posebno su izraženi kod kratkotrajnih kazni zatvora, koje se u Srbiji, kao i u svetu, izriču u velikoj meri. Represivnost i kontraproektivnost kratkotrajnih kazni zatvora sa stanovišta popravljivanja izvršioca, dobro su poznati. Iako mogu zadovoljiti trenutnu potrebu za osvetom ili doneti kratko olakšanje žrtvama nasilja u porodici, ove kazne najčešće prouzrokuju bes osuđenog koji često još iz zatvora počne da šalje pretnje, koje nekada realizuje na drastičniji način u odnosu na onaj koji ga je u zatvor poslao. Pošto kazna zatvora ne sadrži nikakvu aktivnost na planu saniranja uzroka koji su doveli do vršenja krivičnog dela, konflikt između žrtve i osuđenog postaje još veći nakon izlaska osuđenog iz zatvora.

Primenom člana 283 Zakonika o krivičnom postupku javni tužilac može primeniti prema izvršiocu nasilja u porodici načelo oportuniteta. Naime, on može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više obaveza. U slučajevima nasilja u porodici obaveza se sastoji u podvrgavanju psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja. Javni tužilac određuje rok, ne duži od godinu dana, da osumnjičeni izvrši preuzetu obavezu. Nakon ispunjavanja ove obaveze od strane izvršioca nasilja, javni tužilac će odbaciti rešenjem krivičnu prijavu i o tome obavestiti oštećenog (Dimovski, 2015:427).

Republika Srbija je 2012. godine u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj realizovala projekat pod nazivom „Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja“, želeći da pruži adekvatan psihosocijalni tretman počiniocima nasilja u porodici. Ovaj projekat pokrenut je istovremeno u centrima za socijalni rad u Beogradu, Nišu i Kragujevcu. Projekat ima za cilj zaustavljanje i sprečavanje nasilja u partnerskim odnosima u porodici i zaštitu žrtava od nasilja u porodici. Pored ovog opšteg cilja projekta kao posebni ciljevi izdvojili su se: preuzimanje odgovornosti za nasilje, shvatanje prirode nasilnog ponašanja, promena

uverenja koja doprinose nasilju i razvijanje novih odgovarajućih obrazaca ponašanja (Sekulić, Malešević, 2012:25).

Tretman se sastoji iz dve celine i u njega mogu biti uključeni samo muškarci koji su nasilni prema svojim sadašnjim ili bivšim bračnim ili vanbračnim partnerkama. U prvom delu, koji se takođe naziva i individualni tretman, vrši se procena indikacija i kontraindikacija za grupni rad izvršioca partnerskog nasilja pri čemu se obavlja susret sa žrtvom partnerskog nasilja, uz prethodno informisanje nasilnika. Drugi deo obuhvata sprovođenje grupnog terapijskog rada u trajanju od 24 seanse. Jako je važno da se prvo proceni da li određeni nasilnik može biti uključen u individualni i grupni tretman. Kriterijumi za uključivanje u individualni tretman su: 1. da je počinilac bio nasilan samo prema članovima porodice, 2. da je nasilje zaustavljeno, da nasilnik dobrovoljno potpiše tzv. ugovor o nenasilju, 3. da se ne radi o nasilju sa ozbiljnim posledicama, 4. da nasilnik priznaje krivično delo i prihvata odgovornost, 5. da dobrovoljno prihvata psihosocijalni tretman, 6. da se nasilnik saglašava sa stupanjem terapeuta u kontakt sa žrtvom. Kontraindikacijama se smatraju: 1. da učinilac prethodi ubistvom člana porodice ili samoubistvom, 2. da je učinilac opsednut partnerkom, 3. da je učinilac mentalno oboleo, 4. da učinilac poseduje oružje, 5. zavisnost počinioca od psihoaktivnih supstanci ili alkohola, 6. postojanje indicija o seksualnom zlostavljanju deteta, 7. odbijanje nasilnika da prizna krivično delo. Kontraindikacije za sprovođenje tretmana mogu dovesti do toga da nasilno lice bude izuzeto iz uključivanja u psihosocijalni tretman (Dimovski, 2015:429).

Na početku je neophodno da se terapeut predstavi nasilniku pri čemu je potrebno predstaviti ustanovu u kojoj se individualni tretman sprovodi, zato što je odlika individualnog tretmana poverljivost. Izuzetak nastaje u slučaju da terapeut otkrije neprijavljeno nasilje. Nakon toga nasilnika treba upoznati sa svrhom i strukturom tretmana uz postavljanje pitanja da li on prihvata tretman. Trenutkom prihvatanja individualnog tretmana nasilnik se nužno obavezuje da zaustavi nasilje, preuzme sopstvenu odgovornost za počinjeno nasilje, da ne uzima psihoaktivne supstance i alkohol, da redovno dolazi na tretmane, kao i da je saglasan sa tim da će terapeut obavljati razgovore sa žrtvom (Dimovski, 2015:431).

Naglašeno je da tretman nije moguć ukoliko se nasilnik protivi kontaktu terapeuta i žrtve. Kontakt terapeuta sa žrtvom je neophodan jer je cilj tretmana zaustavljanje nasilja. Terapeut ne treba da razmenjuje informacije između nasilnika i žrtve, kao ni da podstiče obnavljanje njihove veze. Terapeut ima obavezu da nakon svog predstavljanja obezbedi

osnovne informacije žrtvi o samom tretmanu, kao i to da istakne da je bezbednost same žrtve na prvom mestu. Nužno je proveriti u razgovoru sa žrtvom da li je nasilje zaustavljeno. Treba naglasiti da terapeut nije medijator između nasilnika i žrtve već da on samo doprinosi zaustavljanju nasilja i eventualnom uspostavljanju normalnih odnosa. Kako bi se dostigao pun obim restorativne pravde, neophodno bi bilo omogućiti direktan kontakt nasilnika i žrtve nakon određenih priprema kako bi oni u neposrednom razgovoru istakli svoja iskustva u nasilju, s ciljem popravljavanja njihovog međusobnog odnosa. Najvažniji deo individualnog tretmana je opis poslednjeg nasilnog događaja. Nakon toga terapeut bi trebalo da upozna nasilnika sa tipovima nasilja, kako bi on razvio sposobnost prepoznavanja nasilja u svom ponašanju. Nakon sprovođenja do 4 seanse individualnog tretmana biva odlučeno da li je konkretan nasilnik sposoban za uključivanje u narednu fazu tretmana-grupni rad. Preduslov za uključivanje nasilnika u grupni rad je prvenstveno postojanje njegove želje za tim. Kontraindikacije: 1. postojanje jezičke barijere, 2. seksualno, žestoko fizičko ili psihičko nasilje prema deci, 3. teška životna situacija nasilnika, 4. da se nasilnik nalazi u pritvoru ili zatvoru, 5. da se ni jedan nasilnik ne sme izdvajati i učiniti usamljenim u odnosu na ostale nasilnike iz grupe, 6. suicidalne misli ili depresija, 7. postojanje izrazitih teškoća u društvenim kontaktima (stidljivost, strah od grupe), 8. zauzimanje izrazito kontrolišućeg stava prema grupnom tretmanu i terapeutu, 9. kršenja pravila grupe.

Grupni rad se sastoji od osam tematskih celina, pri čemu je svaka predmet postupanja na tri seanse, a teme seansi su sledeće: šta je nasilje, psihološko nasilje, bliskost, seks i ljubav, alternativa nasilju, odgovornost, otac i dete, uzroci ispoljavanja nasilja, posledice nasilja. Seansa obuhvata evaluaciju prethodnog susreta koja se sprovodi s ciljem proveravanja razumevanja, uviđanja koliko su pojedini članovi usvojili nenasilne metode ponašanja, kao i utvrđivanje napretka nasilnika. Suština ovih seansi jeste da nasilnik podeli sopstvena iskustva u vezi nasilja. U fazi individualnog vremena svaki nasilnik dobija informaciju o sopstvenom iskustvu od strane ostalih članova grupe i terapeuta. Na završnoj seansi centralni deo odnosi se na utvrđivanje postignutih rezultata kod svakog člana grupe pojedinačno. Od nasilnika se očekuje da prepozna promene u svom ponašanju prema partnerki. Na kraju terapeut daje ocenu o napretku svakog člana grupe, uz postavljanje pitanja: „Da li biste nas pozvali da se nasilje ponovi?“. Poslednja seansa završava se popunjavanjem evaluacionog lista (Dimovski, 2015:434).

Program kojim se pružao odgovarajući tretman muškarcima počiniocima nasilja u partnerskim odnosima počeo je da se sprovodi 1.marta 2012. godine. Centar za socijalni rad u Nišu „Sveti Sava“ predstavlja pionira u radu sa izvršiocima nasilja u porodici. Ovaj program koji smo opisali iz 2012. godine je prvi tretman ovog tipa koji je primenjen u ovim centrima za socijalni rad. Iako je ovaj projekat dao odlične rezultate centri za socijalni rad su uvideli da tu ima dosta prostora za unapređenje. Nedostaci pionirskog projekta bili su: 1.nedostatak pravilnika kojim bi se regulisala sva otvorena pitanja, 2.nemogućnost primene psihosocijalnog tretmana prema nasilnicama čime se one stavljaju u neravnopravni položaj i dalje procesuiraju za izvršeno krivično delo, 3. problem nedovoljne obučenosti terapeuta za rad sa nasilnicama.

Institut restorativne pravde

Restorativna pravda bazira se na četiri osnovna principa: principu personalizma, odnosno shvatanju krivičnog dela, pre svega, kao povrede ljudi i međuljudskih odnosa, principu popravljavanja štete nastale krivičnim delom, principu učešća i principu reintegracije.

Princip personalizma

U okviru koncepta restorativne pravde, krivično delo se posmatra, prvobitno, kao povreda ljudi, a tek sekundarno kao povreda određene zakonske norme. Izvršenjem krivičnog dela, povrede se nanose direktnim žrtvama (koje su neposredno pogođene krivičnim delom), ali i indirektnim žrtvama (članovima porodice direktne žrtve, njenim prijateljima, poznanicima i slično) kao i članovima zajednice u širem smislu. Osim toga, izvršenjem krivičnog dela narušavaju se i međuljudski odnosi (na primer, odnosi između žrtve i učinioca, učinioca i članova lokalne zajednice, učinioca i članova njegove porodice), koje je, takođe, potrebno popraviti, kako bi se uspostavila harmonija u zajednici. Utoliko, krivično delo shvaćeno, pre svega, kao nanošenje povreda ljudima, stvara potrebu za popravljanjem, odnosno naknadom, čime se nameće pitanje šta se pod popravljanjem povrede/ štete podrazumeva i ko je za to odgovoran (Ćopić, 2007:32).

Princip poravljanja štete

U pogledu odgovornosti, koncept restorativne pravde karakteriše to što je učinilac prihvata, ona se ne utvrđuje. Prihvatanje odgovornosti, s jedne strane, znači da je učinilac

svestan onoga što je učinio i prihvata odgovornost za učinjeno krivično delo i prouzrokovane posledice, dok, sa druge strane, znači da učinilac prihvata odgovornost za popravljjanje štete koju je naneo izvršenjem krivičnog dela. Prihvatanje odgovornosti podrazumeva obavezu učinioca da štetu popravi u što je moguće većoj meri (na primer, putem izvinjenja, stvarne ili simbolične naknade štete, radom u korist žrtve ili zajednice i slično). Sa druge strane, krivično delo stvara određene obaveze i za zajednicu koja je odgovorna za pružanje podrške žrtvi, za vođenje računa o blagostanju svojih članova i za podržavanje napora usmerenih ka integrisanju učinioca u lokalnu zajednicu, što takođe može da doprinese i saniranju posledica krivičnog dela, odnosno popravljjanju štete i narušenih odnosa (Ćopić, 2007:33).

Princip učešća

Restorativna pravda teži uključivaju svih zainteresovanih strana, koji su direktno, ali i indirektno pogođeni krivičnim delom i zainteresovani su da aktivno učestvuju u razrešavanju situacije nastale kivičnim delom. Restorativni prosek konstruisan je tako da povećava mogućnosti za razmenu informacija, aktivno učešće, dijalog i međusobno razumevanje žrtve i učinioca. Učešće u takvom procesu, za žrtvu može da znači izlaženje u susret njenim potrebama za informacijama, vrednovanjem, podrškom (Ćopić, 2007:33)

Princip reintegracije

Restorativna pravda je konstruktivan odgovor na kriminalitet koji teži maksimalnom reintegrisanju učinioca u lokalnu zajednicu a ne njegovom isključivanju. Sa druge strane, ona teži i potpunoj reintegraciji žrtve, koja je često marginalizovana, diskriminisana ili stigmatizovana u svojoj sredini, što svakako nepovoljno utiče na proces njenog oporavka od traume izazvane viktimizacijom. Stoga se u ovom domenu čini važnom uloga različitih službi koje pružaju podršku žrtvama (na primer, službi za pomoć žrtvama kriminaliteta), ali i onih koje, kroz različite programe, mogu da pruže pomoć i podršku učiniocima (Ćopić, 2007:34).

Primena restorativne pravde na slučajeve nasilja u porodici u svetu

Na pravnom fakultetu u okviru Saint Louis Univerziteta u Sjedinjenim Američkim Državama vršeno je istraživanje uticaja restorativne pravde na slučajeve nasilja u porodici.

Tri različita modela iskazuju obećavajući uspeh u korist restorativne pravde pri lečenju žrtava nasilja u porodici i pri transformaciji počinitelaca. Svaki od ovih modela postoji dovoljno

dugo da ima kvantitativne ishode i dokaze koji pokazuju da proces restorativne pravde koristi preživeloj žrtvi, kao i prestupniku.

Prvi model jeste program pod nazivom „Surrogate Victim/Offender Dialogue“ (SVODP) koji je sproveden u okrugu Vašington, pri čemu je i sponzorisan od strane njihove društvene zajednice (Washington County Community Corrections) i Centra za pružanje usluga žrtvama (Victim Center for Services). Ovaj program pokreće žrtve i preživele osobe bliske njoj da učestvuju, nakon pregleda stručnih lica koja su ocenila spremnost žrtava za ovaj projekat. Spremnost se može oceniti na osnovu toga da li je žrtva pohađala savetovanja u lokalnom skloništu (sigurnoj kući) i program savetovanja o nasilju u porodici, da li je pri tome izrazila svoju želju da razgovara sa prestupnikom kao korak napred u njenom lečenju, kao i to da je savetnik unapred upozorio o mogućem toku dijaloga sa prestupnikom. Jako je važno povećati osećaj zaštićenosti i sigurnosti kod žrtve stavljajući joj do znanja da ona u svakom trenutku može da prekine proces restorativne pravde. Nakon što i prestupnici budu detaljno pregledani i pripremljeni za razgovor, pri čemu su oni prihvatili odgovornost za svoje delo, iskazali pokajanje, dolazi do susreta. Žrtve i preživele osobe se susreću sa izvršiocima nasilja u porodici, koji su u zatvoru i sa kojima oni nisu imali prethodni kontakt, nakon nasilja. Ishodi ovog programa jesu iskustvo i osnaživanje žrtava kao i njihov poboljšano lečenje kroz uključivanje, što su one same potvrdile.

Drugi model je Konferencija o porodičnoj grupi (Family Group Conference -FCG) koja je od koristi za zaštitu dece koja su žrtve nasilja u porodici. Ovaj program koji nosi naziv „Donošenje odluke porodične grupe“ započet je i razradjen od strane Dr. Joan Pennell, na Univerzitetu u Kanadi a potom je nastavljen na Univerzitetu u Severnoj Karolini. Uslovi za učešće u programu bili su: često nasilje nad detetom u istoj porodici, da se zbog uticaja nasilja u porodici dete izoluje i uzgaja tajnost, da postoji mogućnost posttraumatskog poremećaja i da učešće u programu pomaže žrtvama da se osećaju sigurnije. Za održavanje sigurne konferencije neophodno je izgraditi partnerstva sa advokatima žene žrtve, advokatima deteta žrtve i legalnim sistemom. Potom izvršiti procenu bezbednosti za svaki slučaj pojedinačno, kao i to da li slučaj treba podvrgnuti ovom programu. Konsultacija sa žrtvama ne sme da izostane, pri čemu je poštovanje rodne veze između članova porodice jako bitna (Pennell, Burford, 2002:10). Jako puno vremena se u ovom programu troši na planiranje sigurnosti i pripremajući žrtve za konferenciju kroz razvoj sistema podrške porodice i prijatelja, od kojih će najbliži biti prisutni na konferenciji. Dugotrajan je i proces kojim bi se

počinilac podstakao da preuzme odgovornost za svoje postupke i da se obaveže da će obustaviti nasilje u budućnosti. Konferenciji prisustvuju žrtva, nasilnik i njihova porodica i prijatelji. Institucionalni predstavnici i stručno osoblje su također prisutni, ali se porodica sastaje odvojeno kako bi razvila plan. Naime, porodica treba da se fokusira na pružanje podrške žrtvi da se bavi decom, podržava žrtvu u životu bez nasilja kao i prestupnika u njegovoj transformaciji. Kada porodica okvirno sastavi svoj plan, on podleže proveri institucionalnih predstavnika.

Ishod iz ovog „Projekta za donošenje odluke o porodičnoj grupi“ su sasvim obećavajući u smislu smanjenja maltretiranja i nasilja u porodici, pri čemu nijedna konferencija nije prijavila bilo kakvo nasilje tokom njenog trajanja. Dalje, intervjui sa učesnicima porodica su pokazali da 66% smatra da je situacija u porodici bolja nakon konferencije. Prema pregledu dokumenata o zaštiti dece, konferencije organizovane zbog zaštite dece od nasilja su bile smanjene sa 233 pred-konferencije na 117 post-konferencija. Datoteke socijalne zaštite takođe pokazuju smanjenje zlostavljanja majki sa 84 na 34. Još značajniji su ishodi koji se odnose na verovanje muškarca o dominaciji u porodici koja uglavnom dovodi do nasilja u porodici. Ova studija je izmerila porodičnu dinamiku, uključujući dominaciju zloupotrebe razgovora i kontrolu ekonomskih resursa. Zapažena su samo poboljšanja.

Treći slučaj je Missouri Approach (Misuri Pristup). Ovaj panel uključuje žrtve da razgovaraju sa počiniteljima nasilja u porodici, također. Paneli pružaju mogućnost za lečenje žrtava kao i za razumevanje nasilnika koliko je njegovo nasilje uticalo na žrtvu. Paneli u Misuriju su prošireni da uključuju ne samo preživjele osobe tj. žrtve, već i članove porodice preživelog, odraslu decu, članove porodice nasilnika, prethodno rehabilitovane prestupnike i članove zajednice (izabrane zvaničnike, verske rukovodioce i sl.). Misuri panel je sličan modelu Konferencije porodične grupe i samim tim su očekivani ishodi slični: povećana svest o uticaju zločina od strane počinitelja, povećana podrška žrtve nasilja u porodici od strane zajednice, povećanje svesti o uticaju zločina na žrtvu, podrška žrtvi i snažniji pritisak na počinioca.

Posmatrajući tri različita slučaja, dosli su do sledećeg zaključka. Restorativna pravda koja je korišćena u praksi na slučajeve nasilja u porodici, rezultirala je boljim lečenjem žrtava i promenama uverenja učinilaca, kao i njihovog ponašanja. Iako sve žrtve ne žele da se angažuju na polju prakse restorativne pravde, onima koje žele treba to omogućiti. Međutim kako bi se tokom ovog programa osigurala sigurnost žrtava, oni bi trebali biti sprovedeni uz

pomoć i pod nadzorom stručnih lica, pojedinaca koji imaju znanje iz oblasti psihologije, socijalnog rada kao i znanja o dinamici nasilja u porodici.

Zakon o prekršajima – pokretanje prekršajnog postupka

Nasilje u porodici nije pozitivno pravnim propisima predviđeno kao prekršaj, ali ako želimo da pružimo efikasnu zaštitu građanima trebalo bi da koristimo i mogućnost da učinocima prekršaja remećenje javnog reda i mira u porodici kao što su tuče, vređanje, psovke i maltretiranje pošaljemo poruku da država štiti one koji trpe nasilje i da nasilniku bude jasno da će za učinjeno delo biti adekvatno kažnjen. Prekršajni postupak se pokreće zahtevom koji mora da sadrži elemente propisane Zakonom o prekršajima, a to su:

- naziv podnosioca zahteva i njegovu adresu, odnosno lično ime lica koje podnosi zahtev
- naziv suda kome se podnosi zahtev;
- osnovne podatke o okrivljenom, lično ime, lično ime roditelja, mesto i datum rođenja, JMBG, zanimanje, mesto i adresu stanovanja, državljanstvo;
- činjenični opis radnje iz koje proizilazi pravno obeležje prekršaja, vreme i mesto izvršenja prekršaja i druge okolnosti potrebne da se prekršaj što tačnije odredi;
- propis o prekršaju koji treba primeniti;
- predlog o dokazima koje treba izvesti.

Ukoliko oštećeni podnosi zahtev nije naophodno da navede propis koji treba primeniti kao ni JMBG okrivljenog lica. Svi instituti prekršajnog postupka odnose se i na prekršaje remećenja javnog reda i mira sa elementima nasilja u porodici, tačnije za izricanje zaštitne mere. Policija bi trebalo da koristi odredbe o zadržavanju okrivljenog, a prekršajni sudovi o privođenju i zadržavanju okrivljenog u svim situacijama koje će doprineti zaustavljanju nasilja, remećenja javnog reda i mira. Jako je bitno istaći da Zakonom o prekršajima i Zakonom o javnom redu i miru nije precizno određen krug lica kojima se može izreći zaštitna mera zabrane pristupa oštećenom, objektima ili mestu izvršenja prekršaja, za razliku od

Porodičnog zakona i Krivičnog zakonika koji izričito definišu odnos oštećenog i okrivljenog. Samo prekršajni sud može izreći zaštitnu meru. Njome se vrši zabrana pristupa oštećenom, objektima ili mestu izvršenja prekršaja zbog:

- sprečavanja ponavljanja prekršaja ili ugrožavanja oštećenog;
- zabrana pristupa oštećenom može se zreći na pismeni predlog podnosioca zahteva za pokretanje prekršajnog postupka ili na usmeni zhtev oštećenog.

Odluka suda kojom je izrečena zabrana pristupa mora sadržati:

- vremenski period u kojem se izvršava,
- podatke o licima kojima učinilac ne sme pristupiti,
- naznačenje objekta kojima ne sme da pristupi,
- vreme, mesto i lokacija u okviru kojih se učiniocu zabranjuje pristup,
- ova izrečena mera uključuje i meru zabrane pristupa stanu u tačno navedenom periodu
- zaštitna mera se izriče u trajanju od godinu dana od pravosnažnosti presude.

Nakon donošenja presude o izrečenoj meri obaveštava se oštećeni, organ unutrašnjih poslova i organ starateljstva ako se mera odnosi na abranu učiniocu da pristupa deci ili bračnom drugu. Organi koji su u obavezi da izvršavaju zaštitne mere dužni su da o njihovom izvršenju obaveste sud koji je tu meru doneo, konkretno u ovom slučaju remećenja javnog reda i mira sa elementima nasilja u porodici bi bio organ unutrašnjih poslova koji je nadležan za izvršenje mere. On bi bio u obavezi da o izvršenju ove zaštitne mere obavesti sud koju je meru doneo. Zakonom o prekršajima nije predviđena obustava postupka ukoliko je postupak već pokrenut ili se vodi, ili je tuženom izrečena mera zaštite od nasilja u porodici po Porodičnom zakonu. Policija i drugi ovlašćeni organi za pokretanje prekršajnog postupka trebalo bi češće zahtevom da iniciraju izricanje zaštitne mere jer Prekršajni sud nema zakonsku obavezu da ovu meru samostalno izriče ukoliko to nije navedeno u zahtevu ili ako oštećeni to nije sam predložio (Dimitrijević, Stevanović, Živojinović, Božić, Josimović, Macanović, 2012:55).

Sigurne kuće

Sigurne ženske kuće namenjene su svim ženama i njihovoj deci, žrtvama fizičkog, seksualnog, psihičkog i ekonomskog nasilja u porodici. Sigurne kuće imaju koncept prihvatilišta odnosno privremenog smeštaja žena sa decom ili bez dece uz pružanje zaštite i podrške kako bi im se pružila pomoć u saniranju posledica pretrpljenog nasilja. Ove ustanove se nalaze na tajnim lokacijama i na taj način korisnicama se obezbeđuje puna bezbednost. Nalaze se širom Srbije i namenjene su i ženama koje žive u drugim sredinama. Boravak u sigurnoj kući je besplatan, a troškove boravka snose lokalne opštinske uprave. Sigurna kuća ima funkciju da zaštiti ženu i omogućuje izmeštanje iz nasilnog okruženja. Cilj je vraćanje žene uobičajenom načinu života i pružanje mogućnosti da organizuje svoj život bez nasilja. Na taj način se pruže podrška i žene se ohrabruju da se ponovo uključuju u zajednicu.

U slučaju trenutnog nasilja, žene i deca se hitno smeštaju u sigurne kuće. Tada nije neophodno priložiti obaveznu dokumentaciju za prijem. Ukoliko se ne radi o urgentnom smeštaju žene u sigurne kuće se dolazi po utvrđenoj proceduri. Postupak prijema u sigurnu kuću podrazumeva ostvarivanje kontakta sa ženom van sigurne kuće, a stručni tim centra za socijalni rad na osnovu razgovora sa ženom vrši procenu o pomoći koju je potrebno obezbediti u konkretnom slučaju kako bi se pružila podrška za izlazak iz začaranog kruga nasilja. U sigurnim kućama korisnicama se obezbeđuje prihvatanje i zbrinjavanje do određivanja odgovarajućeg oblika zaštite, a taj period može trajati najduže do deset dana. Boravak u sigurnim kućama ženama i deci najduže može trajati do šest meseci, a tokom tok boravka oni se upoznaju sa drugim članovima kuće, životnim prostorom i okruženjem. Namera je da se u atmosferi sigurnosti, prihvatanja i podrške pruži mogućnost da se okrepe, dobiju pažnju i urgentnu pomoć koja im je potrebna. U ovom periodu žena i dete imaju pravo na negu i pravo da im se ne postavljaju pitanja koja se odnose na rešavanje problema u budućnosti. Postepeno se upoznaju sa potrebama i zahtevima organizovanja života. Upoznaju se takođe i sa načinom pružanja stručne pomoći u okviru sigurne kuće kroz koje mogu proći individualno ili kroz grupni rad. Organizuju se različite kreativne radionice i edukacije, kao i pomoć u povezivanju sa drugim institucijama koje su od značaja za rešavanje problema. Ukoliko je dete školskog uzrasta, uz dozvolu majke, škola se upoznaje sa porodičnom situacijom i sa činjenicom boravka majke i deteta u sigurnoj kući. Odnos između oca i deteta kao i njihov kontakt regulišu se preko suda. Tokom boravka žene i deteta u prihvatilištu analiziraju se postignuti rezultati i donosi se odluka da li je neophodno produžiti boravak. Kriterijumi za prijem žene su određeni situacijom u kojoj se žena nalazi, kao i njenim

psihofizičkim stanjem. Ograničenje u vidu prihvatanja korisnica mogu biti teža psihijatrijska oboljenja ili predistorija psihijatrijskih poremećaja, osobe zavisne od alkohola, droga i tableta, umereno i teže mentalno nedovoljno razvijene osobe, kao i osobe sa poremećajima u ponašanju, kako one svojim ponašanjem ne bi narušavale funkcionisanje prihvatilišta.

Međunarodni dokumenti

Ujedinjene nacije

Nasilje u porodici, braku i partnerskim odnosima Ujedinjene nacije su okarakterisale kao specifičan oblik rodno zasnovanog nasilja, najčešće okrenut ka ženama, kojim se krše osnovna ljudska prava i slobode žena, pri čemu se vrši i njihova diskriminacija. (Konstantinović Vilić, Petrušić, 2007:15).

Opšti i posebni dokumenti Organizacije Ujedinjenih Nacija, jako su važni za zaštitu od nasilja u porodici.

Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima od 1948.godine svim ljudima je, bez obzira na pol, rasu, nacionalnost ili bilo koji drugi kriterijum diskriminacije, zajemčena sloboda i jednakost u pravima i dostojanstvu, pravu na život, slobodu i bezbednost.

Medjunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u čl. 2 zabranjuje diskriminaciju i zahteva od država da obezbede jednako pravo muškaraca i žena, pri čemu će oba pola biti u jednakoj mogućnosti da uživaju prava pakta. Pravo na porodični i privatni život, reguliše čl. 23 koji definiše porodicu kao prirodnu i osnovnu ćeliju svakog društva, koja uživa zaštitu države. Neophodno je obezbediti jednaka prava i dužnosti supružnicima, u odnosu na brak i u slučaju razvoda.

Medjunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima zahteva da se porodici pruži zaštita, najviše pri njenom osnivanju i dok se u njoj uzgajaju deca (čl.10).

Najznačajnija konferencija koja se ticala kršenja osnovnih ljudskih prava i diskriminacije i nasilja nad ženama, održana 1985. godine u Najrobiju. Najveći akcenat na ovoj konferenciji bio je bačen na problem nasilja u porodici, koji je već tada uveliko buktao u društvu. Nakon ove konferencije, u njenom završnom dokumentu, naloženo je državama da preduzmu sve

neophodne mere radi otkrivanja, sprečavanja i otklanjanja nasilja prema ženama kada se ono dešava u porodici, da se ovaj društveni fenomen ne sme prihvatiti kao da protiv njega ne postoji lek ili način da se ono zaustavi, već da se mora smatrati „udarom na fizički i moralni integritet žena“ prema kome one same imaju obavezu ali i pravo da reaguju „bilo da su žrtve ili svedokinje“ (Jovanović, 2008: 209-226). Pre konferencije u Najrobiju, već su se bile odigrale dve svetske konferencije o ženama. U Meksiko Sitiju 1975. godine, održana je prva konferencija na kojoj je Generalna skupština proglasila deceniju žena (1976-1985), a druga je bila u Kopenhagenu 1980. godine. Najvažnije teme ovih skupova bile su jednakost, mir, razvoj i zaštita žena.

Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena doneta je 1979. godine, a stupila je na snagu dve godine kasnije. Glavni razlog donošenja ove konvencije bio je zadržavanje faktičke nejednakosti između polova, uprkos svim prethodno donetim aktima (Kriminalističko policijska akademija, 2012:35). Ovom konvencijom se izričito zahteva da se preduzmu sve efikasne mere kako bi se diskriminacija prema ženama otklonila, naročito u bračnim i porodičnim odnosima, koji su tradicionalno ukorenjeni i predstavljaju osnovu za razvoj nasilja. Neophodno je da muškarcu i ženi budu jednaki, da se otkloni diskriminacija, naročito u porodičnim i bračnim odnosima u smislu podjednagog prava na sklapanje braka, izbora bračnog partnera, sklapanje braka po slobodnoj volji i uz punu saglasnost. U braku muškarac i žena moraju imati jednaka prava i odgovornosti. Obaveza preduzimanja neophodnih efikasnih mera radi izmene društvenih i kulturnih običaja u pogledu ponašanja muškaraca i žena, kako bi se otklonile sve predrasude i hijerarhija odnosa koja ne bi smela da postoji, propisana je članom 5 ove Konvencije. Nadzorni mehanizam je jako bitan za primenu Konvencije, Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena ustanovljen je 1982. godine. On nadzire ispunjenje obaveza, primenu konvencije, pregledava nacionalne izveštaje i daje smernice državama u smislu preporuka. Ovaj komitet je u Opštoj preporuci br 19., donetoj 1992. godine upotpunio definiciju diskriminacije žena dodajući da ona uključuje „nasilje zasnovano na razlici polova, tj. nasilje koje je usmereno prema ženi, ili nasilje koje u većoj meri pogađa žene nego muškarce.“ Nasilje obuhvata „dela koja nanose fizički, mentalni ili seksualni bol i patnju i pretnje takvim delima, prinudu i druge vidove ograničavanja slobode.“ Ovaj organ posebnu pažnju posvećuje porodičnom nasilju, određujući ga kao „jednog od najpodmuklijih oblika nasilja prema ženama koji preovlađuje u svim društvima.“ Tipični oblici manifestacije ovog nasilja jesu premlaćivanje, silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja kao i psihološko nasilje. Državama se preporučuje da preuzmu efikasne

mere za eliminisanje nasilja prema ženama, kao i usvajanje specifične legislative o nasilju u porodici, predviđanjem krivičnih sankcija za učinioce nasilja u porodici, građansko pravnih lekova, preventivnih i zaštitnih mera, kao i obezbeđivanje posebnih službi radi zaštite i podrške žrtvama.

U Deklaraciji o eliminaciji nasilja prema ženama donetoj 1993. godine državama se nalaže da osude nasilje i da ga ne podržavaju karakterišući ga kao običaje, tradiciju, religijska ili druga uverenja, kako bi izbegle svoje obaveze. Opšta preporuka br. 19 razradila je korpus mera koje države moraju da preduzmu. Nalaže se vođenje istraživanja i statistika kako bi se pratilo suzbijanje nasilja.

Pekinška deklaracija i platforma za akciju je rezultat četvrte svetske konferencije o ženama koja se održala 1995. godine u Pekingu. Poseban deo ove konferencije posvećen je nasilju nad ženama. Na konferenciji je zamereno to što se ovo nasilje često toleriše da se „zanemaruje fizičko i seksualno zlostavljanje, te silovanje ženske dece i žena od strane članova porodica i drugih članova domaćinstva, kao i pojava zlostavljanja od strane bračnog druga i drugog lica.“ Veliki je problem što do prijavljivanja nasilja ne dolazi često, a bez prijave nemoguće je da ono bude uočeno od strane nadležnih organa. Treći problem predstavlja izostajanje zaštite žrtava i kažnjavanja nasilnika. Deklaracija se osvrće i na problem nevođenja statistika i nepostojanje adekvatnih istraživanja i podataka koji bi olakšali kreiranje i sprovođenje programa protiv nasilja.

2000-te godine u Nju Jorku održano zasedanje generalne skupštine „Žene 2000: rodna ravnopravnost, razvoj i mir za 21. vek.“ Ovo je bilo specijalno zasedanje. Prvo pitanje o kome je na zasedanju raspravljano jeste nasilje u porodici. Konstatovano je da se nasilje i dalje smatra privatnim problemom i da je jedan od nedostataka za suzbijanje ovog društvenog fenomena nepostojanje programa za nasilnike kao i nepostojanje statističkih podataka kojima bi strategije borbe protiv nasilja bile poduprte. Generalni sekretar OUN Ban Ki Mun, započeo je kampanju UNITE to End Violence against Women, koja će trajati od 2008-2015. godine. Cilj ove kampanje je globalna mobilizacija u borbi protiv nasilja nad ženama. Rezolucije generalne skupštine nalagale su intenziviranje napora kako bi se što bolje suprostavilo svim oblicima nasilja nad ženama kako preventivnim delovanjem tako i pružanju pomoći žrtvama.

Savet Evrope

Glavni zadatak Saveta Evrope jeste zaštita ljudskih prava a porodično nasilje i bilo koji vid nasilja ruši osnovne vrednosti koje Savet Evrope štiti. Najvažniji dokument Saveta Evrope u sferi zaštiteljudskih prava je Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Svako ima pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, stana i prepiske, kaže član 7 ove Konvencije. Evropska Konvencija o ljudskim pravima dozvoljava intervenciju države u porodici, ukoliko se u njoj odigrava nasilje kojim se automatski krše prava i sloboda drugoga. Savet Evrope je 11.maja 2011. godine doneo Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koje po prvi put nasilje u porodici razdvaja od nasilja nad ženama, želeći da istakne njegovu posebnost i značaj opasnosti koje ono sa sobom nosi. Do tada, nasilje u porodici je podrazumevalo nasilje nad ženama kao problem i obrnuto. Ova konvencija nasilja u porodici definiše kao „svako delo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu, odnosno između bivših, sadašnjih supružnika nezavisno od toga da li učinilac deli ili je delio domaćinstvo sa žrtvom.“ Konvencija predviđa da se prikupljeni podaci i statistika učine dostupnim javnosti kako bi se podigla svest o nasilju u porodici, organizovali edukativni programi o jednakosti muškaraca i žena, sprovela adekvatna obuka za nadležne stručnjake koji se bave žrtvama nasilja. Tome doprinosi i posotjanje dovoljnog broja sigurnih kuća za smeštaj žrtava, uspostavljanje SOS besplatne linije koja je non stop dostupna žrtvama i postojanje niza građansko pravnih mera kao i obaveza država članica da preduzmu niz mera radi inkriminisanja dela kao što su: prinudni brak, prinudni abortus i sterilizacija, genitalno sakaćenje žena. Postupak za nasilje u porodici mora biti regulisan. Prijava, gonjenje po službenoj dužnosti, sprovođenje istrage, hitnost postupka, zabrana mogućnosti alternativnih načina rešavanja sporova, uzimanje okolnosti kao otežavajuće kada se donosi odluka o krivičnoj sankciji. Sve ovo nalaže Konvencija. Predviđeno je i osnivanje ekspertske grupe za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilje u porodici (GREVIO), koje bi pratila primenu konvencije od strane država.

Ostali dokumenti Saveta Evrope koji se konkretnije odnose na suzbijanje porodičnog nasilja jesu rezolucije i deklaracije kojima Savet Evrope iskazuje svoj stav povodom određenog pitanja. Preporuke nemaju obavezujući karakter i spadaju u tzv. soft law, zbog smernica koje treba da primenjuju zakonodavci država članica, pri donošenju nacionalne regulative.

Preporuka P(85) 4 Komiteta ministara država članica o nasilju u porodici⁶, definiše porodicu kao osnovnu organizacionu jedinicu demokratskog društva pri čemu njeni članovi uživaju zaštitu od nasilja. Nasilje u porodici najviše pogađa žene i decu. Upoznavanje javnosti o rasprostranjenosti, ozbiljnosti i specifičnosti problema nasilja u porodici, obezbeđivanje profesionalne obuke za sve odgovorne službenike koji se suprostavljaju nasilju, organizacija i podrška radu službi čiji je zadatak da pomognu žrtvama, preuzmu potrebne mere radi ograničavanja ili zabrane slobode fizičko kažnjavanja žene i dece u porodici se preporučuje državama kako bi stale na put ovom društvenom problemu. Psihosocijalno savetovanje nasilnika treba da bude redovno naročito kada nasilnik na to pristane i kada se podvrgne nadzoru socijalnih, medicinsko-socijalnih i probacijskih službi. Žrtvi se sugeriše, naravno uz njenu saglasnost da pokrene krivični postupak za zaštitu od nasilja u porodici.

Preporukom P(90) 2 o društvenim merama u vezi sa nasiljem u porodici⁷, komitet ministara poziva države da preduzmu opšte mere u vidu reforme sistema socijalne i zdravstvene zaštite, rada, kulture i obrazovanja, kao i posebne mere informisanja i edukacije o uzrocima, rasprostranjenosti nasilja, o postojanju programa pomoći i zaštite. Dostupnost savetovališta i terapijskih programa za naslnike je neophodna. Promovisanje brige o deci i neprimenjivanje ponižavajućih tretmana prema deci takođe se preporučuje. Ukoliko je žena zavisna od nasilnika preporučuje se pružanje ekonomske pomoći, pružanje pomoći od strane pravnika, psihologa, osnivanje sigurnih kuća.

Preporuka 1450 (2000) o nasilju nad ženama⁸ izražava veliko žaljenje zbog porasta nasilja nad ženama u državama članicama, predočava da se time krše njihova osnovna ljudska prava, kao što su: pravo na život, sigurnost, dostojanstvo, fizički i psihički integritet. Preporuka predlaže da se donesu zakoni koji sankcionišu sve oblike nasilja u porodici, inkriminacija bračnog silovanja, veća fleksibilnost u pogledu pristupa pravdi i u dostupnosti procedura za postupanje državnih organa po službenoj dužnosti kao i organizovanje edukativnih programa za pripadnike policije, pravosuđa, osnivanje centara i skloništa za žrtve, vođenje kampanja zbog podizanja svesti o neprihvatljivosti nasilja nad ženama.

⁶ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation R(85) 4 on Violence in the Family (1985) <https://www.legislationline.org/topics/organisation/4/topic/7/subtopic/25>

⁷ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation R(90) 2 on Social Measures concerning Violence within the Family (1990) [https://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/rec2002\(5\)_en.doc](https://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/rec2002(5)_en.doc)

⁸ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation 1450 (2000) on Violence against Women in Europe assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16783&lang=en

Preporuka 1582 (2002) o nasilju nad ženama u porodici⁹ izražava da porodično nasilje treba tretirati kao javni problem i kao kršenje ljudskih prava. Neophodno je da države članice istraže, suzbiju i kazne sva izvršena dela nasilja u porodici pri čemu treba obezbediti zaštitu žrtvama tog nasilja. Jako je važno razviti strategiju za intervenciju zajednice na lokalnom nivou koja je usmerena ka koordinaciji i saradnji između državnih organa i mobilizaciji finansijskih i ljudskih resursa u borbi protiv nasilja u porodici. Obezbeđivanje finansijske podrške nevladinim organizacijama i udruženjima žena je poželjno s obzirom da one rade sa žrtvama nasilja.

Preporuka Rec (2002) 5 za zaštitu žena od nasilja¹⁰ jeste prvi međunarodni instrument koji predlaže globalnu strategiju za prevenciju nasilja i zaštitu žrtava, pokrivajući sve vrste rodno zasnovanog nasilja. Ovom preporukom države se usmeravaju ka osnivanju istraživačkih centara. Nužna je saradnja zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih institucija da bi se aktivno delovalo protiv nasilja. Preventivne, edukativne aktivnosti usmerene ka dečacima i devojčicama su veoma bitne u cilju njihovog vaspitavanja bez predrasuda i stereotipa o ulogama polova. Poseban deo posvećen je medijima, planiranju zaštite žrtava, krivičnim i građanskim postupcima kao i preventivi i tretmanu nasilnika.

Malo je pravno obavezujućih dokumenata u okviru pravne regulative Evropske unije koji se bave problemom porodičnog nasilja, ali obaveze koje nameće pravni okvir Evropske unije nalaže državama članicama obaveze u pogledu nasilja u porodici (Jovanović, 2010:113).

Direktiva o pravu građana Evropske unije i njihovih porodica se kreću i borave slobodno na teritoriji država članica¹¹ je jedini pravno obavezujući dokument koji treba da unapredi položaj žrtava porodičnog nasilja. Članom 13 stav 2 predviđena je mogućnost žrtvama da u slučaju razvoda zadrže pravo boravka u Evropskoj uniji.

DAPHINE program protiv nasilja nad ženom, decom i omladinom sproveden je od 2000-2003. godine. Tokom ovog programa izrađena su dva izveštaja: „Otkrivanje skrivenih

⁹ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation 1582 (2002) on Domestic Violence against Women

[assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17055&lang=en](https://www.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17055&lang=en)

¹⁰ Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation Rec (2002) 5 on the Protection of Women against Violence.

[https://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/rec2002\(5\)_en.doc](https://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/rec2002(5)_en.doc)

¹¹ European Parliament and the Council. Directive on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004L0038R\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004L0038R(01))

podataka o nasilju u porodici u Evropskoj uniji“ i „ Prema zajedničkom evropskom okviru monitoringa napretka u suprostavljanju nasilja nad ženama“. DAPHINE II program trajao je 2004-2008. godine, a DAPHINE III do 2013. godine.

Rezoluciju o postojećoj situaciji u borbi protiv nasilja nad ženama i budućim aktivnostima koje će biti preduzete na tom planu¹² Evropski parlament je usvojio 2006. godine. Ova rezolucija obuhvata spisak mera koje je neophodno preduzeti u borbi protiv nasilja nad ženama, uvrstavanje bračnog silovanja u krivična dela, pružanje zdravstvene, socijalne, psihološke, finansijske pomoći žrtvama nasilja, sprovođenje programa rada sa nasilnikom u socijalnim centrima.

Republika Srbija je ratifikovala sledeće međunarodne akte i na njima bazirala svoje zakone i nacionalne strategije u borbi protiv porodičnog nasilja. U sferi suzbijanja nasilja u porodici, najznačajnije su: Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta (1989), Deklaracija Ujedinjenih nacija o eliminisanju nasilja nad ženama (1993), Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011), Relevantne preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope i Parlamentarne skupštine Saveta Evrope.

¹² Council of European Union. Recommendation of 31 May 2007 on the prevention on injury and the promotion of safety (2007/C164/01).

European Parliament EU. Resolution on the current situation in combating violence against women and any future action.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016SC0050>

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0038+0+DOC+XML+V0//EN>

Sažetak

Nasilje u porodici je gorući problem od davnina, protiv koga su feministikinje počele da se bore tek u 20. veku. Porodično nasilje se neće samo od sebe rešiti, a posledice koje iza sebe ostavlja su teško otklonive, trajno utiču na život žrtve i onih koji su nasilje posmatrali i indirektno u njemu učestvovali. Među teškim posledicama nalaze se i one najteže – smrt žrtve. Od početka 2018. godine ubijeno je 22 žene. Rasprostranjenost ove društvene pojave je izuzetno velika ukoliko sudimo samo po statističkim podacima koji pokazuju da je svaka druga žena tokom svog života doživela neki oblik nasilja (46,1%), a svaka treća doživela je fizički napad člana porodice (30,6%). S obzirom da se ne prijavi svako nasilje i da se ono odvija daleko od očiju javnosti, u krugu porodice, nasilje u porodici karakteriše velika tamna brojka. Zbog ovih alarmantnih podataka, država preuzima prvobitno određene preventivne mere sprovođenjem Zakona o sprečavanju nasilja, a ukoliko do samog nasilja dođe i do nastanka posledica, sprovodi krivični postupak zbog počinjenog krivičnog dela nasilja u porodici i štiti žrtvu ako ona to želi i samoinicijativno pokrene poseban parnični postupak u kome se izriču mere zaštite žrtve od nasilnika, regulisane Porodičnim zakonom, kako bi se dalje potencijalno nasilje sprečilo. Pokretanje prekršajnog postupka zbog remećenja javnog reda i mira sa elementima nasilja u porodici je takođe mogućnost za izricanje zaštitne mere, s tim što Zakon o prekršajima ne predviđa odnos oštećenog i okrivljenog kao što to čine Krivični zakonik i Porodični zakon (član porodice, domaćinstva, bračni, vanbračni partner ili emeotivni status). Stimulisanje institucija da sarađuju u cilju boljeg funkcionisanja i sprečavanja porodičnog nasilja, jedan je od načina države kojim se ona takodje bori protiv nasilja. Centri za socijalni rad preduzimaju stručne mere i rade sa žrtvama i nasilnicima, pružajući im pomoć u prevazilaženju problema, kako bi sprečili buduće nasilno ponašanje. O institutu restorativne pravde biće više reči u samom radu. Osnivanje prihvatilišta žrtava i njihove dece u vidu Sigurnih kuća od strane lokalnih samouprava je još jedan način da se pruži pomoć i podrška žrtvama, da se pogura njihova resocijalizacija i da se ciklus zaštite žrtava i borbe protiv nasilja od strane države upotpuni.

LITERATURA

1. Petrušić N., Konstantinović Vilić S., Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici, Beograd 2006.
2. Dimitrijević M., Stevanović M., Živojinović M., Božić N., Josimović S., Macanović V., Novi pristupi rešavanju problema nasilja u porodici u pravosudnoj praksi sudova za prekršaje, Beograd 2012.
3. Konstantinović Vilić S., Petrušić N., Krivično delo nasilje u porodici, aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu, Autonomni ženski centar i Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš 2007.
4. Konstantinović Vilić S., Nikolić Ristanović V., Kostić M., Kriminologija, Niš 2009.
5. Dimovski D., Porodica kao faktor krvnih delikata, Niš 2013.
6. Kostić M., Nasilje u porodici – dve metode sudske zaštite, Niš 2006.
7. Dimovski D., Restorativna pravda u funkciji zaštite od nasilja u porodici, Niš 2015.
8. Kostić M., Uspostavljanje standarda za restorativnu pravdu, TEMIDA, 2007.
9. Čopić S., Pojam i osnovni principi restorativne pravde, TEMIDA, 2007.
10. Nikolić Ristanović V., Čopić S., Položaj žrtve u Srbiji: klasični krivični postupak i mogućnost restorativne pravde, TEMIDA, 2007.
11. Jovanović S., Međunarodni okviri zaštite od nasilja u porodici, Pravni život br.9, 2008.
12. Jovanović S., Pravna zaštita od nasilja u porodici, Beograd 2010.
13. Kriminalističko policijska akademija, Rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje, Beograd 2012.
14. Lukić M., Kriminološka analiza nasilja u porodici, magistarska teza, Niš 2003.
15. Ristanović Nikolić V., Porodično nasilje u Srbiji, Beograd 2002.
16. Ostojić E., Drugi pogled na svet- Ne živeti sa nasiljem, Zenica 1999.
17. Ustav Republike Srbije
18. Krivični zakonik Republike Srbije
19. Porodični zakon Republike Srbije
20. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici Republike Srbije
21. Zakon o prekršajima Republike Srbije
22. General Assembly UN. Universal Declaration on Human Rights
<http://www.un.org/en/documents/udhr>
23. General Assembly UN. Internacional Convent on Economic, Social and Political Rights
<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

24. Committee of The Elimination of Discrimination Against Women.General Reccomendation no 19 (1992)
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>
25. General Assembly UN.Intrenacional Convent on Civil and Political Rights.
<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
26. General Assembly UN. Declaration on the Elimination of Violence against Women A/RES//48/104, 20/12/1993 <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>
27. . Fourth World Conference of Women. Bejing Declaration and Platform for Action 1995.
<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/beijingdeclaration.html>
28. General Assembly UN, Intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women, Report of Secretary-General A/64/151, 2009, str. 4.
<http://wwsaynotviolence.org>
29. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation R (85)4 on Violence in the Family (1985)
[https://www.google.rs/search?q=Committee+of+Ministers+of+the+Council+of+Europe.+Reccomendation+R+\(85\)4+on+Violence+in+the+Family+\(1985\)&oq=Committee+of+Ministers+of+the+Council+of+Europe.+Reccomendation+R+\(85\)4+on+Violence+in+the+Family+\(1985\)&aqs=chrome..69i57j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8#](https://www.google.rs/search?q=Committee+of+Ministers+of+the+Council+of+Europe.+Reccomendation+R+(85)4+on+Violence+in+the+Family+(1985)&oq=Committee+of+Ministers+of+the+Council+of+Europe.+Reccomendation+R+(85)4+on+Violence+in+the+Family+(1985)&aqs=chrome..69i57j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8#)
30. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation R (90)2 on Social Mesures concerning Violence within the Family, 1990
https://www.google.rs/search?ei=rB6aW77UFs_VwAKR1K-wBw&q=Committee+of+Ministers+of+the+Council+of+Europe.+Reccomendation+R+%2890%292+on+Social+Mesures+concerning+Violence+within+the+Family%2C+1990&oq=Committee+of+Ministers+of+the+Council+of+Europe.+Reccomendation+R+%2890%292+on+Social+Mesures+concerning+Violence+within+the+Family%2C+1990&gs_l=psy-ab.3...122688.131779.0.133696.91.24.0.0.0.0.213.1865.0j9j3.13.0...0...1c.1j2.64.psy-ab.87.2.758.6..33i21k1j35i39k1.548.VXw2ayUTZkE#
31. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation 1450(2000) on Violence against Women in Europe
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/taoo/EREC1450.htm> 18
32. Committee of Ministers of the Council of Europe.Reccomendation 1582 (2002) on Domestic Violence against Women
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1582.htm>
33. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation Rec (2002)5 on the protection of women against violence https://www.google.rs/search?ei=NR-aW_6DIY7PwQLA0Jb4Cg&q=Committee+of+Ministers+of+the+Council+of+Europe.+Reccomendation+Rec+%282002%295+on+the+protection+of+women+against+violence&oq=Committee+of+Ministers+of+the+Council+of+Europe.+Reccomendation+Rec+%282002%295+on+the+protection+of+women+against+violence&gs_l=psy-ab.3...459437.462033.0.464355.2.2.0.0.0.0.0.1.0...0...1c.1j2.64.psy-ab..1.1.365.6..35i39k1.367.Fh2EkkTG1us#

34. European Parliament and the Council. Directive on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:en:PDF>
35. . European Parliament EU. Resolution on the current situation in combating violence against women and any future action https://www.google.rs/search?ei=ByGaW9K4G8jHwAKF-JmAAQ&q=European+Parliament+EU.+Resolution+on+the+current+situation+in+combating+violence+against+women+and+any+future+action&oq=European+Parliament+EU.+Resolution+on+the+current+situation+in+combating+violence+against+women+and+any+future+action&gs_l=psy-ab.3...166785.175679.0.181068.54.15.0.0.0.0.264.1259.0j8j1.10.0...0...1c.1j2.64.psy-ab..51.1.294.6..35i39k1.294.WLmYJRUumeU#
36. Council of European Union. Recommendation of 31 May 2007 on the prevention on injury and the promotion of safety (2007/C164/01) <http://www.childsafetyeurope.org/publications/europeanpolicy/info/council-recommendation.pdf>
37. European Parliament. Resolution of 5 April 2011 on priorities and outline of a new EU policy framework to fight violence against women European Parliament https://www.google.rs/search?ei=UyKaW-gA5DMwAKbtZTYDA&q=27.%09European+Parliament.+Resolution+of+5+April+2011+on+priorities+and+outline+of+a+new+EU+policy+framework+to+fight+violence+against+women+European+Parliament+&oq=27.%09European+Parliament.+Resolution+of+5+April+2011+on+priorities+and+outline+of+a+new+EU+policy+framework+to+fight+violence+against+women+European+Parliament+&gs_l=psy-ab.3...368303.371458.0.373135.2.2.0.0.0.0.0.1.0...0...1c.1j2.64.psy-ab..1.1.309.6..35i39k1.311.3p6Z7SOUQI4#
38. European Parliament. Resolution of 25 February 2014 with recommendations to the Commission on combating Violence Against Women. https://www.google.rs/search?ei=yiOaW7PVBYzGwOKAI7_AA&q=European+Parliament.+Resolution+of+25+February+2014+with+recommendations+to+the+Commission+on+combating+Violence+Against+Women&oq=European+Parliament.+Resolution+of+25+February+2014+with+recommendations+to+the+Commission+on+combating+Violence+Against+Women&gs_l=psy-ab.3...62231.65115.0.66285.2.2.0.0.0.0.0.1.0...0...1c.1j2.64.psy-ab..1.1.277.6..35i39k1.278.39Pm2dYluaM#
39. Burkemper B. Judge, Balsam N., Examining the use of restorative justice practices in domestic violence cases, University Saint Louise, 2002.
40. Pennell J., Burford G., Feminist Praxis: Making Family Group Conferencing Work in restorative justice and family violence, eds. 2002.
41. Mullender A., Rethinking Domestic Violence, Routledge, London, New York, 1996.
42. Dutton M, Women response to Battering, Empowering and Healing the Battered Women: A model for Assessment and Intervention, New York, Spring Publishing, 1992.
43. Reid, Sue Titus, Crime and criminology, 11th ed. New York 2005.

44. May Chahal, Child sexual abuse in Europe, Herczog 2003.
45. <https://www.womenngo.org.rs/practicne-politike/kampanje/16-dana-aktivizma/160-16-dana-aktivizma-protiv-nasilja-nad-zenama>
46. Facts and Figures: Ending Violence against Women, Retrieved 31, March 2014 from [http:// www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures](http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures).
47. Global and regional estimates of violence againts women, Retrieved 31, March 2014 from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf.

STATE REACTIONS MODELS AGAINST DOMESTIC VIOLENCE

Summary

In the first part of this article, the author draws attention on the high level of domestic violence in the World and in Republic of Serbia. The problem of domestic violence had been developed by the years in society, so it is impossible to remove it easily. Domestic violence consequences are very serious and dangerous for current family members and next generations. State duty is to undertake all possible protective measures to prevent domestic violence and to protect family members as a victims, to encourage them and help them to resociate. Measures of state interventions are Serbian constitution and laws, which are based on International Documents by United Nations and Council of Europe. Legal system needs to protect victims through several procedures, based on national laws. That Republic of Serbia protects victim in two ways, with Criminal Law and Family Law procedure. There is specific law in Serbian legal system, which has preventive function. The State fights with all its forces against negative social phenomenon like domestic violence.

Key words: domestic violence, state reaction, prevention, measures.

Biografija

Katarina Miljković, rođena Bogunović, dana 08.09.1991. godine u Nišu, od oca Dejana i majke Valentine. Osnovnu školu „Ćele kula“ i gimnaziju „Svetozar Marković“ završila takođe u Nišu, pri čemu je odlikovana diplomama Vuk Karadžić za postignuti uspeh. U trećem razredu gimnazije, na republičkom takmičenju iz italijanskog jezika osvaja treće mesto. Jula 2010.godine upisuje Pravni fakultet u Nišu i završava osnovne studije početkom 2016. godine, sa prosečnom ocenom 8,61. Nakon fakulteta, obavlja obavezni pripravnički staž za polaganje pravosudnog ispita kod advokata.

Školske 2017/2018 godine upisuje master studije na Pravnom fakultetu u Nišu, smer unutrašnjih poslova.

Govori engleski, nemački i italijanski jezik.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Katarina Miljković

Наслов мастер рада: Načini državne reakcije na porodično nasilje

Ментор: Prof. dr Dimovski Darko

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом „Načini državne reakcije na porodično nasilje” пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Katarina Miljković

У Нишу, _____

Потпис аутора
